

บทที่ 2

บทบาททางการทหารของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต

จากการศึกษาถึงสภาพการณ์ทางการเมืองและการทหารก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยทั่ว ๆ ไปมาแล้ว อาจพอกล่าวได้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้น เป็นความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงได้ยากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนบุคคลที่จะเป็นกลไกในการดำเนินงานตามพระบรมราชโบายปฏิรูปการปกครองแผ่นดินอย่างพินิจพิเคราะห์รอบคอบ โดยทรงถือหลักว่าจะต้องเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นทีไว้วางพระราชหฤทัยได้ ซึ่งผลปรากฏว่าบุคคลเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นพระราชวงศ์แทบทั้งสิ้น ทั้งนี้รวมถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต (พระราชโอรสของพระองค์กับพระนางเจ้าสุชมานดารศรีพระอัครราชเทวี) ซึ่งทรงเริ่มปฏิบัติราชการสนองพระราชประสงค์ทันทีหลังจากเสด็จกลับจากศึกษา ณ ต่างประเทศ และได้ทรงมีบทบาทสำคัญทั้งด้านการทหาร และพลเรือนสืบต่อมาอีกถึงสองสมัย คือในรัชกาลที่ 6 และ 7 จวบจนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งจะได้อธิบายบทบาทของพระองค์ในแต่ละช่วงสมัยอย่างละเอียดเป็นลำดับไป

สำหรับในบทนี้ จะพิจารณาเฉพาะบทบาททางการทหารของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการที่จะนำพระองค์ท่านไปสู่บทบาททางการเมืองในช่วงต่อไป ทั้งนี้คงที่ได้เคยเกริ่นมาแล้วว่า ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงเริ่มปฏิบัติราชการในสถาบันทางการทหารก่อน และได้ทรงใช้เวลาช่วงแรกในการปฏิบัติราชการทางด้านทหาร เป็นเวลานานถึง 22 ปี จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาบทบาททางด้านนี้ของพระองค์ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การศึกษาบทบาททางการเมืองของพระองค์

โดยช่วงแรกเสด็จไปประทับอยู่ในสำนักงานของ มิสเตอร์แมซิด ทอมสัน ณ กำบังแอสคอต
 มณฑลซารีย์ ต่อมาทรงย้ายไปประทับอยู่กับพันตรี ซี.วี.ฮูย์ม ณ กำบังแคมเบอเลียในมณฑล
 เดียวกัน ทั้งนี้ทรงประทับร่วมกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธตลอดเวลาที่ประทับอยู่ในประ-
 เทศอังกฤษ 2 ปีเต็ม หลังจากนั้นในเดือนเมษายน พ.ศ. 2439 พระบาทสมเด็จพระจุล-
 จอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริว่า สถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศไทยขณะนั้น
 ต้องการกำลังทหารที่ทันสมัยตามสมควรแก่ฐานะของประเทศ ประกอบกับเป็นประเพณีของ
 ราชสำนักในประเทศยุโรป ที่พระมหากษัตริย์โปรดให้พระราชโอรสศึกษาวิชาทหาร เป็นวิชา
 พื้นฐานขั้นแรกของการศึกษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงได้โปรดให้สมเด็จพระเจ้า
 ฟ้ามหาวชิราวุธและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธยังดง
 ศึกษา ณ ประเทศอังกฤษต่อไป ส่วนสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 โปรดเกล้าฯ ให้ทรงย้ายไปศึกษาวิชาทหารบก ณ ประเทศเยอรมนี สำหรับช่วงเวลาที่ยัง
 ทรงศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ และเตรียมพระองค์ที่จะเสด็จไปศึกษายังประเทศเยอรมนีนั้น
 พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ พระอภิบาลของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธขณะศึกษาอยู่ ณ ประเทศ
 อังกฤษ ได้กราบบังคมทูลรายงานถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ว่า

...ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธนั้น การที่เรียน ทรงเรียน
 ภาษาเยอรมันอย่างเรียนเล่น ๆ ในเมืองอังกฤษชั่วเดือนเศษเท่านั้น ไม่มีใครโลกิ
 กอนนี้ใด เห็นว่าทรงรู้อาจริง ๆ แมแต่คนคน ๆ คั้น ๆ จนเกือบจะทรงรับสั่งโต
 คอบในกระบวนสนทนาในภาษาเยอรมันใด มองซิเออ บูวีเยร์ โคอออกปากว่าไม่เคย
 เห็นและไม่เคยสอนเด็กใดที่เรียนรู้อะไรทั้งนี้เลย ความสำราญพระกายและความรู้
 ความประพฤติที่ส่วนพระองค์ทางอื่น ๆ นั้น ยังไม่ต้องการบังคมทูลพระกรุณาอีกใน
 หนึ่ง เพราะก็มาจนไม่เห็นแปลกในบัดนี้... 1

¹"หนังสือกราบบังคมทูลของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุล-
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 24 ธันวาคม.ร.ศ. 115", พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบ
 บังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เล่ม 1, (พระนคร:คุรุสภา, 2506), หน้า 162-3.

และเมื่อทุกอย่างพร้อมพระองค์เสด็จย้ายสถานศึกษา ไปทรงศึกษาวิชาการทหาร ในโรงเรียนนายร้อยชั้นประถม ณ เมืองปอตสדם ประเทศเยอรมนี ทั้งนี้พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณได้ให้หลวงศัลยทูตติดต่อกับส่วนต้วกับรัฐมนตรีกลาโหมของประเทศเยอรมนี ในการจัดการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ที่เมืองปอตสדם การเจรจาติดต่อกับโรงเรียนนายร้อยรัฐมนตรีกลาโหมเยอรมันไม่ชักข้อ แต่จะตองกราบบังคมทูลพระเจ้าจักรพรรดิไกเซอร์แห่งเยอรมันให้ทรงทราบก่อน ในขณะที่เดียวกัน พระยานนทบุรีศรีเกษศรรามก็ได้มีหนังสือขออนุญาตเป็นทางการไปยังรัฐบาลเยอรมัน พระจักรพรรดิทรงยืนยันที่จะได้รับคำรับรองโดยตรงจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พระองค์ท่านจึงทรงมีพระราชโองรเลขไปทูลปากฝังสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์กับพระเจ้าจักรพรรดิเยอรมัน¹ ประกอบกับพระเจ้าจักรพรรดิทรงทราบจากอัครราชทูตไทยว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ไปรควิชาการทหารของประเทศเยอรมนีอย่างมากยิ่ง² จึงเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระเจ้าจักรพรรดิเยอรมันมาก ยังผลให้ทรงจัดการดูแลใส่พระทัยกับการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์อย่างพิถีพิถัน และหัดเพิ่มเติมเสมอเป็นเชื้อพระวงศ์ ตลอดเวลาที่ทรงศึกษาอยู่ในประเทศเยอรมนี

หลังจากที่ทรงศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยชั้นประถมได้เพียงปีเดียวก็ได้ทรงเลื่อนขึ้นไปศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม ณ ค่ายลโกรช ลิคชเทเฟลเด กรุงเบอร์ลิน ทั้งนี้เพราะบรรดาครูบาอาจารย์และผู้บังคับการโรงเรียน "... เห็นว่าบุคคลกระหม่อมชายใดทรงเล่าเรียนดี และรวดเร็วเฉียบแหลมเกินที่จะเปรียบกับเด็กเยอรมันมาก... เเยเนรลฟอนไฟร์ฮัลด์ (ผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยทั้งหมด) มีความเห็นว่าพระองค์ท่านเป็นคนเมืองร้อน จึงมีพระสติปัญญาที่จะเรียนและรู้เฉียบแหลมสุกเร็วกว่าพระชนมายุซึ่งเทียบกับ

¹ หจข. ร.5 ต.49/15 พระราชโองรเลขของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า - เจ้าอยู่หัวทูลพระเจ้าจักรพรรดิเยอรมัน ลงวันที่ 20 พฤศจิกายน ร.ศ. 115.

² หจข. ร.5 ต.49/15 หนังสือของพระยานนทบุรีเกษศรราม กราบทูลกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ ลงวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 115 สำเนาที่ 56/112.

เด็กเยอรมันซึ่งมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ถ้าจะให้เข้าทรงเรียนในคลาสกับเด็กเยอรมัน ก็เหมือนเอาผู้ใหญ่ไปไว้กับเด็ก... จึงกะกันว่าจะคัดตอนการที่จะเข้าทรงเรียนในคลาส ของโรงเรียนปอดสคัมโคที่เคียว ไปเข้าโรงเรียนอีกแห่งหนึ่ง (Chief Cadet School) ที่เมืองโกรช ดี แดเฟลเดะ (Gross Lichterfelde) ซึ่งเป็นโรงเรียนกะเขตชั้น สูงกว่าที่ปอดสคัม จะเป็นทางลัด และเร็วกว่าตามที่กะไว้เดิม...¹ ต่อมาในปี พ.ศ. 2441 ก็ทรงสามารถสอบไล่ได้ตามหลักสูตรชั้น "แพ้นริช" และในปี พ.ศ. 2443 ผลการ เรียนของพระองค์ก็เกินความคาดหมาย ทรงสามารถสอบไล่ได้เป็น "พอร์เทพีฟาไรค์" (Portepeefahraich หมายความว่า ว่าเป็นนักเรียนนายร้อย) และทรงได้คะแนนเป็น หน้าที่พอใจมาก จนได้เข้าชั้นเรียนที่เรียกว่า "เซเลกตา" (Selekta)² และในวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2443 ก็ทรงสำเร็จการศึกษา ได้รับพระราชทานยศเป็น นายร้อยตรีทหารราบแห่งกองทัพบกเยอรมัน³

ในระหว่างนั้น เนื่องจากกองทัพบกเยอรมันมีประเพณีสำคัญอยู่อย่างหนึ่งคือ นายทหารผู้ใดที่เป็นเชื้อพระวงศ์หรือบุตรผู้ที่มีตระกูล จะได้รับโอกาสให้ได้ศึกษาวิชาการ เกี่ยวกับราชสำนักไปพร้อมกันในระหว่างรับราชการ พระจักรพรรดิเยอรมันจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าวิศิษฐมุนินทร์ ทรงไปประจำอยู่ในกองร้อยที่ 11 กรมทหาร "พระนาง เอลกุสตา" รักษาพระองค์ที่ 4⁴ นอกจากนี้ในปีเดียวกันนั้น พระองค์ได้ทรงเข้าศึกษาวิชา

¹ "หนังสือกราบบังคมทูลของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 23 ธันวาคม ร.ศ. 116", เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 7-8.

² คือชั้นเรียนสำหรับนักเรียนที่เรียนดีมาก.

³ หจข. ร.5 ค.28/48 พระเจ้ากรุงเยอรมันตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตเป็นนายทหารเยอรมัน เลขที่ 24/182.

⁴ หจข. ร.5 ค.2 ข /6 หนังสือของพระยานนทบุรีเกษียราราม กรมหลวงหลวง เทวะวงษ์โรปกการ ลงวันที่ 12 กรกฎาคม ร.ศ. 120.

ทหารเพิ่มเติมในวิทยาลัยการสงคราม (เสนาธิการ) ณ เมืองคัสเซิล ประเทศเยอรมนี และทรงสอบไล่ได้ตามหลักสูตรด้วยคะแนนสูง ทรงได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรธรรมกา และประกาศนียบัตรชมเชยพิเศษของพระจักรพรรดิเยอรมัน ในปีสุดท้าย คือปี พ.ศ. 2444¹ ผลการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ เป็นที่ทรงพอพระราชหฤทัยของพระจักรพรรดิเยอรมันเป็นอย่างมาก ถึงกับเป็นผู้ทรงรายงานมากราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ด้วยพระองค์เองเสมอ ๆ

ในระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศเยอรมนี สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ได้ทรงมีโอกาสเสด็จกลับมาเยี่ยมเมืองไทยครั้งหนึ่ง เป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่ราวเดือน ตุลาคมพ.ศ. 2444 และในครั้งนั้นเอง ที่ทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ในวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2444 ในการนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงแจ้งเหตุผลต่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ในพระราชหัตถเลขาถึงพระองค์ ฉบับลงวันที่ 30 กรกฎาคม ร.ศ. 120 ว่า "... เพราะการที่ใส่คำอื่นขึ้นมาชื่อมีแต่เจ้า กนเคียวไม่เข้าที่ ก็ควรจะเปลี่ยนเป็นนครสวรรค์ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงเก่า ที่แท้ได้เป็นเมือง หลวงคู่หลักกันกับเมือง สุโขทัยนั้นด้วย..."²

เมื่อเสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศเยอรมนีในช่วงหลังจากเสด็จมาเยี่ยม เมืองไทยแล้วนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตได้ทรงเข้าศึกษาวิชาพิเศษต่าง ๆ ตามภาคการสอนเพื่อเพิ่มพูนความรู้ในด้านการทหารให้สมบูรณ์มากขึ้น กล่าวคือ ได้ทรงเข้า ศึกษาในโรงเรียนแมนปิ่น ที่เมืองสะบันเกา สำหรับเวลาที่เปิดสอนนายทหารชั้นนายพัน

¹ ธีธรรมาธิ สุทธิสงคราม, เรื่องเดิม, หน้า 123.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

ทรงสมทบเข้าศึกษาในโรงเรียนป็นใหญ่ เมืองยี่เตอร์บอกกซ์กราว ในโอกาสที่ทำการอบรม
นายทหารชั้นนายพล ทรงเข้าศึกษาพิเศษที่วิทยาลัยการสงคราม (โรงเรียนเสนาธิการ)
เฉพาะเรื่องตำรายุทธศาสตร์ยุทธวิธีและทรงสมทบไปในการฝึกค้นหาทัพในสนามควย กล่าว
ได้ว่า ทรงเป็นนายทหารไทยผู้เดียวที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการ เยอรมัน นอก
จากนี้ยังได้ทรงมีโอกาสไปฟังปาฐกถาเรื่อง เกรงสุภกิจกฎหมาย ขัรมนิยมระหว่างประเทศ
และวิธีปกครองอาณานิคมที่มหาวิทยาลัยกรุง เบอร์ลิน เป็นเวลาหนึ่งภาคเรียนอีกด้วย ¹

ตลอดระยะเวลาที่ทรงประทับศึกษาวิชาการทหารและรับราชการอยู่ในประเทศ
เยอรมนีนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงวางพระองค์เป็นที่รักใคร่ของ
นายทหารทั่วไป และเป็นที่โปรดปรานอย่างยิ่งของพระจักรพรรดิเยอรมัน ² ทั้งนี้ พระจักร
พรรดิได้โปรดให้พระองค์เข้าสมทบในหมู่พระราชวงศ์ในการเข้าร่วมงานพระราชพิธีต่าง ๆ
ตลอดจนโปรดให้ทรงร่วมในการต้อนรับพระราชอาคันตุกะสำคัญ ๆ อีกด้วย ทำให้ทรงเป็น
ที่เกรงพระทัย และนับถือในหมู่พระราชวงศ์ และนายทหารชั้นสูงของ เยอรมันโดยทั่วไป
และเมื่อจะทรงสำเร็จการศึกษา ถึงเวลาที่จะเสด็จกลับเมืองไทยได้ พระจักรพรรดิเยอรมัน
ก็โปรดเกล้าฯ พระราชทานยศให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ทรงดำรงพระยศ
เป็นนายร้อยเอกทหารราบแห่งกองทัพบกเยอรมัน ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2446 ³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 370.

² ดังจะเห็นได้จากพระราชโทรเลขจากพระจักรพรรดิเยอรมันมีไปกราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ฉบับวันที่ 15 มกราคม ร.ศ. 118 ว่า
"Yesterday I inspected that Cadets ready to enter the army. Your
son amongst them is one of the very best of the whole corps."
จาก หจข. ร.5 ค.49/10 โทรเลขมีไปมาด้วยเรื่องนักเรียนที่ส่งไปเข้าเรียนเมืองต่าง
ประเทศ.

³ หจข. ร.5 ค.12.3/9 กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตเสด็จกลับกรุงเทพฯ.

จากพระประวัติเมืองคนตลอดจนพื้นฐานทางการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ดังกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ทรงได้รับการฝึกฝนและปูพื้นฐานทางด้านการทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารบกอย่างยอดเยี่ยมมาโดยตลอดจากประเทศเยอรมนี ซึ่งได้รับการยกย่องอย่างสูงทางวิชาการทหารบก ทั้งนี้ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงตระหนักถึงพระปรีชาสามารถพิเศษของพระราชโอรสพระองค์นี้ ความเหมาะสมของสภาพการณ์แวดล้อมของบ้านเมือง ตลอดจนทรงเล็งผลในระยะยาว สำหรับสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ และพระราชวงศ์ในการข้างหน้าอย่างรอบคอบยิ่งดังจะเห็นได้จาก เมื่อทรงกล่าวถึงการศึกษาของพระราชโอรสสองพระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารัตน์ ในพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปยังพระยาศรีสุทธีสุริยศักดิ์ ฉบับวันที่ 27 มีนาคม ร.ศ. 116¹ ตอนหนึ่งว่า

... ส่วนลูกชายบริพัตร แลชายเล็ก 2 คนนี้ มีความเชื่อใจว่าถ้าหากจะให้เรียนเป็นพลเรือนคงจะใคร่ราชการทั้ง 2 คน แลในการที่จะเป็นโรคฟุ้งซ่าน กล่าวคือ เห็นใคร่ตัวไม้โคเสียทั้งหมด ถ้าเห็นสามมนุษย์ในเมืองไทยนั้น คงจะไม่เป็น ถ้าได้เรียนคงจะตั้งใจเรียนจริง ๆ แต่เพราะเหตุการณ์ที่จำเป็นอย่างนี้ คงไปอยู่ในประเทศซึ่งเราต้องการจะรู้จักของประเทศไทย แลเพื่อจะให้โคเขาในสมาคมที่สูงจึงคงเป็นทหาร แต่ถ้ามหาการราชการของเราในเมืองไทย จะคงใช้เจ้านายเขาในตำแหน่งสำคัญไปภายหลัง เด็ก 2 คนนี้คงจะโคเขาในตำแหน่งราชการ ก็เป็นที่น่าเสียใจอยู่อย่างมา ว่าคงจะไปเป็นทหารเสียชานาน การศึกษาฝ่ายพลเรือนน้อยไป แต่อย่างไรก็ดีเราเชื่อว่า คงจะไม่เป็นเหตุให้ถึงแก่ทำการฝายพลเรือนไม่โคความความสามารถของตัวเด็ก แต่ถ้ามหาเวลาเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นไม่โคเจ้านายทำการฝายพลเรือนไปทีไรเสนาบดีเป็นคน ความรู้ในการทหารจะเป็นกำลังซึ่งจะเป็นที่ตั้งของตัวสืบไป...¹

วันเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตทรงสำเร็จวิชาการทหารบกจากประเทศเยอรมนี หลังจากเสด็จไปทรงศึกษาเป็นเวลารวมทั้งสิ้นเก้าปี สมเด็จพระราช

¹พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เล่ม 2, (พระนคร . กรุงเทพฯ, 2506), หน้า 65 - 66.

บิดา คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ทรงเข้ารับราชการในตำแหน่งเสนาธิการทหารบก สังกัดกรมยุทธนาธิการทหารบก ดำรงพระยศนายร้อยตรี ในราวเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2446 ภายทรงตระหนักถึงสภาพการณ์ทางด้านกิจการทหารของไทยในขณะนั้นว่า กำลังต้องการผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านกิจการทหารมาปรับปรุงแก้ไขระบบการบริหารงานเป็นอย่างยิ่ง จึงจะเห็นได้จากความตอนหนึ่งในพระหัตถ์เลขาของพระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี พระอัครราชเทวี ซึ่งประทานสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ขณะยังทรงศึกษา ณ ประเทศเยอรมนีว่า

... ทูลหม่อมท่านกำลังต้องการให้ลูกท่านกลับมาทำการ เป็นอันมาก แลราชการตามกระทรวงทุกวันนี้ ก็เฉพาะกระทรวงพระกระลาโหมเป็นเคยมากกว่ากระทรวงอื่น กรมทหารเรือรวนจะดูอยู่เดิมทีแล้ว เคยวนกำลังทรง เชนองคอาญากรอยู่ การในกรมยุทธนาธิการเกินไปไคเพราะองคจิวโรยมาก เพราะณนี้จึงเป็นที่ต้องการผู้ที่มีความรู้ทางทหารอยู่เป็นอันมาก...¹

และด้วยเหตุนี้เอง เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ทรงรับราชการในตำแหน่งเสนาธิการทหารบกในบังคับบัญชาของกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชได้เพียงไม่ทันถึงขวบปี ก็ถึงเดือนกุมภาพันธ์ในศกเดียวกันนั้น ขณะที่กำลังทางนำทหารไปซ่อมรถที่ราชบุรี ได้ไม่ถึงสามสัปดาห์ ก็ทรงได้รับพระบรมราชโองการให้เสด็จกลับมารับตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2446

ในการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงแต่งตั้ง สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือในครั้งนี้ ทั้ง ๆ ที่มีได้ทรงศึกษาทางด้านกิจการทหารเรือเหล่านั้น ด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการกรม

¹"พระหัตถ์เลขาพระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ฉบับลงวันที่ 22 กันยายน ร.ศ. 119," ธีรัฐฉวี สุทธิสงคราม, เรื่องเดิม, หน้า 342.

ทหารเรือ ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2446 ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริว่า

...เห็นว่าส่วนการปกครองกรมยังหยาบเป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ จะให้แต่ผู้บัญชาการเดินเรือจัดการปกครองทั่วไป ก็จะไม่เป็นการเรียบร้อยตลอดไปได้ จึงเห็นว่าควรจะให้เป็นผู้บัญชาการจัดการปกครองกรมให้ลงระเบียบเรียบร้อย ราชการทหารเรือจึงจะดำเนินไปได้ เห็นว่าชายบริพัตร มีสติปัญญา และความเพียรมั่นคงอยู่ จึงตั้งให้เป็นผู้บัญชาการทหารเรือ...¹

นอกจากนี้ หม่อมเจ้าหญิงประสงค์สม บริพัตร พระชายาของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตยังได้ทรงบันทึกไว้ใน "บันทึกความทรงจำบางเรื่อง" ถึงเหตุการณ์กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตได้รับพระราชทานแต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือครั้งนั้นว่า

...เพราะงานทางทหาร เรือกำลังยุ่ง เป็นลูกหนี้ทางอัสสัมเซียถึง 200,000 บาท และข้าราชการทหาร เรือกำลังแตกแยกกันเป็นพวกหัวใหม่พวกหนึ่ง หัวเก่าพวกหนึ่ง... พวกหัวใหม่ที่กล่าวข้างตนได้แก่ กรมหลวงชุมพรฯ และพระมหากโยธา (ฉาง แสงชูโต) พวกหัวเก่าได้แก่ พระยาราชสุตทาม (กร ทองสุก) พระยานาวาพลพยุหร์ักษ์ (ชม ภูมิตัน) พระศรีสำแดง (ไมทราบนามเดิม) และยังมีอีกหลายท่าน...²

และเนื่องจากสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ยังทรงมีพระชนมายุอยู่เพียง 23 พรรษาเท่านั้น และงานทางทหาร เรือก็มีใช้งานที่ตรงกับสายวิชาที่ทรงศึกษามา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงเป็นรองผู้บัญชาการทหารเรือ และที่ปรึกษาราชการ

¹ หจข. ร.5 ก. 14/72 เรื่องตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ.

² หม่อมเจ้าหญิงประสงค์สม บริพัตร, "บันทึกความทรงจำบางเรื่อง," จาก ประยุทธ์ สิทธิพันธ์, เจ้าฟ้า, หนังสือพิมพ์รวมข่าวผู้จัดพิมพ์, หน้า 458 - 459.

ด้านเทคนิคทหารเรือ กับทั้งให้พลโทพระยาเทพอรชุน ปลัดหูลดลองกระทรวงกระลาโหม
รับตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาราชการ

เมื่อพิจารณาคุณสมบัติของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตแล้ว จะเห็น
ได้ว่า อันที่จริง พระองค์ทรงเป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับตำแหน่งผู้บัญชาการ
ทหารเรือเสียทีเดียว หากแต่จะเป็นด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรง
มุ่งถึงคุณลักษณะของความเป็นผู้นำเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์
วรพินิตทรงมีพระนิสัยสุขุมเยือกเย็น ช่างสังเกตจจจำ และนำพระทัยดี ตลอดจนทรงมีความ
คิดริเริ่มในการที่จะปรับปรุงกิจการต่าง ๆ ให้ดีขึ้นอยู่เสมอ และทรงสามารถแก้ไขปัญหา
ต่าง ๆ ได้โดยละมุนละม่อม กับทั้งทรงมีพระดำรัสคมคาย สามารถโต้แย้งให้ผู้อื่นเห็นคล้อย
ตามได้ สมเด็จพระราชบิดา จึงทรงเห็นว่าพระนิสัยนี้เหมาะที่จะทำงานร่วมกับพระเจ้าลูก
ยาเธอพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งมีพระทัยร้อนรนเฉียว
ทรงฉุนเฉียวที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามความชำนาญอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีพระอัชฌาศัยในการที่จะ
ใช้ฝีปากโน้มน้าวจิตใจคน นอกจากนี้ ธรรมเนียมการแต่งตั้งนายทหารบกมาเป็นผู้บัญชาการ
ทหารเรือ นั้น ก็เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เคยมีปรากฏมาแล้วในประเทศอังกฤษ ในสมัยที่ครอม-
เวล (Cromwell) ครองอำนาจในปี ค.ศ. 1649 ซึ่งนายทหารเหล่านี้เรียกว่า
" General-at-Sea " ¹ จึงไม่ถือเป็นการผิดธรรมเนียมอันใด และโดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง วิชาการเสนาธิการทหารบกซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ได้
ทรงศึกษามาจากประเทศเยอรมนี ก็คงจะทำให้พระองค์ทรงสามารถบริหารงาน และจัด
ระเบียบราชการทหารให้แก่กรมทหารเรือเป็นที่เรียบร้อยได้ เพราะในด้านเทคนิควิชาการ
ทหารเรือโดยเฉพาะนั้น พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ ก็ทรงรับผิดชอบจัดการอยู่แล้ว จึง
อาจกล่าวได้ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตน่าจะทรงเป็นผู้ที่เหมาะสมสำหรับ

¹ พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน, ประวัติการยุทธทางเรือยุคเรือใบ, (พระนคร :
รพ.อุทกศาสตร์, 2493), หน้า 62.

ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ โดยเฉพาะในช่วงเวลาขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง

การปฏิบัติราชการในกองทัพเรือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2446 ถึง พ.ศ. 2463

เมื่อนายสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตจะมีเคยได้ทรงศึกษาวิชาการทหารเรือมาก่อนเลย แต่ช่วงเวลาที่ทรงได้รับพระราชทานมอบหมายให้ทรงบริหารราชการในกองทัพเรือนานนับได้ถึง 17 ปีนี้ เป็นการพิสูจน์ได้อย่างดีว่า วิชาความรู้ทางด้านทหารบก ซึ่งทรงศึกษามา มิได้เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติราชการในกองทัพเรือของพระองค์เลยแม้แต่น้อย ทั้งนี้เพราะ นอกจากจะทรงเป็นผู้บังคับบัญชาที่พระองค์หนึ่งแล้ว ยังทรงเป็นผู้บริหารที่ยอดเยี่ยมที่สุดเท่าที่เคยปรากฏในกองทัพเรืออีกด้วย ภายหลังจากที่พระองค์ทรงเริ่มงานบริหารทุกสาขา ตั้งแต่เริ่มวางรากฐาน ตราบจนถึงการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับกาลเวลา และวิวัฒนาการของทหารเรือไทยตลอดเวลาอาจกล่าวได้ว่า กองทัพเรือไทยยังไม่เคยมีประมุขที่มีคุณสมบัติเป็นผู้บริหารได้ทัดเทียมพระองค์ เพราะประมุขของทหารเรือในสมัยต่อ ๆ มา มีงานที่จะต้องวางรากฐานเองเป็นส่วนน้อย ส่วนมากได้อาศัยรากฐานที่วางไว้แล้วในสมัยของพระองค์ มาปรับปรุงให้เหมาะสมแก่กาลสมัยเท่านั้น¹

การพิจารณาถึงการปฏิบัติราชการในกองทัพเรือตลอดช่วงเวลา 17 ปีนี้ อาจพิจารณาโดยแบ่งประเด็นสำคัญ ๆ ออกเป็น 4 ประเด็นด้วยกัน ทั้งนี้จะใช้วิธีพิจารณาเชิงวิเคราะห์เฉพาะรายละเอียดที่สำคัญ ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเฉพาะเรื่องเฉพาะกรณีอย่างแจ่มชัดดังต่อไปนี้ กล่าวคือ

1. การวางรากฐานการจัดระเบียบราชการทหารเรือ

เมื่อสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ

¹พล.ร.ต.ประพัฒน์ จันทวิรัช, "จอมพลเรือ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้ทรงวางรากฐานงานบริหารให้ทหารเรือ," นาวิกศาสตร์, ปีที่ 52 เล่ม 10 (ตุลาคม, 2512), หน้า 9.

กรมทหารเรือในปลายปี พ.ศ. 2446 ก่อนที่จะทรงปรับปรุงแก้ไขจัตวา เบี้ยบราชการใหม่
โดยทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ในการแต่งตั้ง
สืบเปลี่ยนตำแหน่งต่าง ๆ ในกรมทหารเรือให้เหมาะสม และยังทรงขอพระราชทานพระบรม
ราชานุญาตให้มีการยืมตัวคนจากกรมทหารบกมาทำหน้าที่ในกรมทหารเรือ โดยหมายถึงว่า
ผู้นั้นจะต้องสมัครใจเสียก่อน หากทรงบังคับใจแต่อย่างใดไม่มี¹

จากนั้น พระองค์ได้ทรงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ขอ
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระองค์ได้ทรงดำเนินการจัดระเบียบลักษณะการปกครอง
และแบ่งสรรหน้าที่การบังคับบัญชาในกรมทหารเรือเสียใหม่ ทั้งนี้จากการที่ทรงพิจารณาลักษณะ
การปกครอง และวิธีแบ่งหน้าที่การบังคับบัญชาในกรมทหารเรือตามที่เป็นมาแต่เดิมนั้น ทรง
มีความเห็นว่า "...ยังเป็นการก้าวกายปะปนกันอยู่เป็นอันมาก แลเป็นการเหลือมากกว่าแรง
อยู่บางแห่ง จึงยังไม่เป็นวิธีที่จะนำไปสู่ความเจริญได้ จำจะต้องจัดระเบียบการบังคับบัญชา
ขึ้นใหม่โดยเร็ว..."²

ในการจัดแบ่งส่วนราชการในหน้าที่บังคับบัญชานั้น พระองค์ได้ทรงจัดแบ่งออก
เป็น 5 กรมใหญ่ ๆ กล่าวคือ กรมบัญชาการกลาง มีหน้าที่บังคับบัญชาและปกครองรับผิดชอบ
ชอบในราชการซึ่งเกี่ยวข้องกับกรมทหารเรือโดยทั่วไป ประกอบด้วยหน่วยงาน 3 แผนก คือ
กรมปลัดทัพเรือ กรมยกบริบททัพเรือ และกรมทเบียงพ

ส่วนในการบังคับบัญชาทหารมี 4 กรม โดยต่างกรมต่างชั้นตรงต่อผู้บัญชาการ
ทหารเรือ คือ

1. กรมบัญชาการเรือกลแลแปดม

¹ ทจ. ร.5 ก. 14/72 เรื่องตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ.

² ทจก. ร.5 ก. 14/39 พแนกปกครอง กรมทหารเรือ เรื่อง สำเนาพระหัตถ์เกล้า
สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว เลขที่ 11/1534 ลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 122.

2. กรมบัญชาการทหารชั้นบกในกรุงเทพฯ
3. กรมยุทธศึกษา
4. กรมบัญชาการทหารชายทะเล

ทั้งนี้ หน้าที่ในหน่วยงานดังกล่าว ได้ทรงกำหนดไว้แต่เฉพาะชั้นหัวหน้าก่อน ส่วนตำแหน่งชั้นรองลงไปได้ทรงกราบบังคมทูลว่า จะได้ทรงจัดเปลี่ยนแปลงในภายหลัง¹ นอกจากนี้ ทรงมีพระดำริว่า กรมทหารเรือยังไม่พร้อมที่จะจัดตั้งกรมเสนาธิการ ซึ่งจะก่อให้เกิดสิ่งงบประมาณโดยไม่ไต่ลุลูกคู่ค่าเท่าที่ควร จึงโปรดให้ยุบเลิกตำแหน่งเสนาธิการ และกรมเสนาธิการเสีย และโปรดให้กรมหมื่นชุมพร เขตอุดมศักดิ์ รองผู้บัญชาการทหารเรือ ทรงทำหน้าที่แทน โดยทรงตั้งกองรองผู้บัญชาการขึ้น เพื่อให้รองผู้บัญชาการมีลูกมือสำหรับทำหน้าที่ที่เคยเป็นหน้าที่ของกรมเสนาธิการ อาทิเช่น การจัดท่าแบบแผนราชการทหารเรือ และการเป็นที่ปรึกษาทางค่านวิชาทหารของผู้บัญชาการทหารเรือ

ในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบการปฏิบัติราชการ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงตราข้อบังคับ คำสั่ง แรงความ และอื่น ๆ ไว้เป็นหลักฐาน และเป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งแต่เดิมนั้นใช้สั่งกันด้วยวาจา หรือลงนามอนุมัติในรายงานของผู้เสนอ มีการเก็บหลักฐานกันเป็นส่วนน้อย และไม่ได้มีประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน ทำให้เกิดปัญหาโต้แย้งขัดทอกันอยู่เสมอ ดังนั้น ในชั้นแรกนี้ พระองค์จึงได้ทรงจัดให้มีสมุดคำสั่งขึ้นเพื่อบันทึกรวบรวมคำสั่งเอาไว้ทั้งหมด แล้วให้กรมกองต่าง ๆ ส่งคนมาคัดสำเนาไปเก็บไว้เป็นหลักฐานทุกฉบับ²

¹ เรื่องเดียวกัน.

² หจช. ร.5 ก.14/95 รายงานราชการในกรมทหารเรือประจำปี ร.ศ. 123 สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ลงวันที่ 11 เมษายน ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448).

ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ได้มีส่วนรับทราบคำสั่งโดยทั่วถึงกัน และทำให้มีหลักฐานไว้สำหรับ
 ค้นคว้าอ้างอิงคำสั่งที่เคยออกมาแล้ว เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติราชการต่อไป นับ
 ว่าพระองค์ไททรงริเริ่มให้มีการปฏิบัติเช่นนี้ขึ้น ในกองทัพเรือเป็นครั้งแรก ซึ่งได้ถือเป็น
 แนวปฏิบัติสืบมา โดยได้พัฒนาวิธีการให้ดีขึ้นตามความเจริญของยุคสมัย จากการคัดลอกคำสั่ง
 มาเป็นการอัดสำเนาเมื่อมีเครื่องอัดสำเนาใช้และเป็นเรียงพิมพ์เย็บเล่มไว้เป็นหลักฐาน
 เมื่อได้เริ่มมีโรงพิมพ์ขึ้น และนอกจากนี้ต่อมา ยังทรงให้มีการจัดทำประมวลข้อบังคับขึ้น
 โดยรวบรวมคำสั่ง ข้อบังคับ และแจ้งความต่าง ๆ ที่ยังคงใช้เป็นหลักปฏิบัติอยู่ แล้วทำสารบัญ
 บอกหน้าและเรื่องเพื่อความสะดวกในการค้นหา โดยโปรดให้กรมพระธรรมทูตทหารเรือเป็น
 เจ้าหน้าที่จัดทำ และเริ่มออกใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2456 เป็นต้นไป

เนื่องจากแต่เดิม คำสั่งหรือข้อบังคับต่าง ๆ ในราชการทหารเรือมีใช้อยู่
 แต่ไม่ถึงกับไม่มีใช้เลย เพราะยังมีการอ้างอิงระเบียบ และคำสั่งเดิมอยู่บ้าง ในระยะ
 เวลาสองสามปีแรกที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตทรงขึ้นเป็นมกุฎราชกุมารทหาร
 เรือ พระองค์จึงทรงจัดให้มีข้อบังคับ คำสั่ง และแจ้งความต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติ
 มากมายในเรื่องการปกครอง การลา การลงโทษ การรายงาน การพัสดุ และการสารบัญ
 เป็นต้น ทั้งนี้ พระองค์ทรงเป็นผู้ควบคุมกำกับการให้เป็นไปตามหลักที่ทรงวางไว้เสมอ ดัง
 จะเห็นได้จากตอนหนึ่งของแจ้งความกระทรวงทหารเรือที่ 30/2456 ลงวันที่ 2 กันยายน
 พ.ศ. 2456 ซึ่งได้ทรงชี้แจงเหตุผลในการให้ใช้ คำขานถามตอบสำหรับเรือกรรเชียงเป็น
 ภาษาอังกฤษและทรงกำชับตอนท้ายคำแจ้งความว่า

ดูตัวอย่างได้จาก กองทัพเรือ, กฎข้อบังคับทหารเรือ เล่ม 1, 2, 3, (พระนคร:
 โรงพิมพ์บุญช่วยเจริญ, 2456).

๑. ความที่ข้าพเจ้าบรรยายความเห็นของข้าพเจ้ามาแล้วนี้ ผู้ใดจะเห็นด้วยหรือมิเห็น
 ด้วยก็ตาม ขอสำคัญมีอยู่ว่า ถ้ากระทรวง (กรม) ทหารเรือใดสิ่งใดให้แบบฝึกหัด
 อย่างไม่ดีแล้ว ไม่มีผู้ใดเลยที่บอว่าน่าจะเปลี่ยนแปลงเล่นไต่ตามความพอใจของตน ถ้า
 จะเปลี่ยนแปลงไต่คองเป็นไปโดยอนุญาตของกระทรวงทหารเรือ...¹

และนอกจากนี้ ยังไม่เคยทรงปล่อยปละละเลยเมื่อมีผู้กระทำการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์
 ของกองทัพเรือ พระองค์จะทรงจัดการให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิดหนักเบาตามความ
 ผิดที่ใดกระทำให้ไปเสมอ โดยไม่ทรงเห็นแก่ผู้ใด จึงเห็นได้ว่า พระองค์ทรงเคร่งครัดต่อ
 ระเบียบวินัยทางทหาร และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ทรงกำหนดให้เป็นแนวปฏิบัติในราชการกองทัพ
 เรือเป็นอย่างยิ่ง.

ในการจัดระเบียบราชการ ตลอดจนการจัดให้มีข้อบังคับ คำสั่ง หรือแจ้งความ
 ต่าง ๆ ขึ้นในกองทัพเรือครั้งกล่าวนั้น ได้ทรงอาศัยระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของกรมทหารบก
 เป็นหลักเกือบทั้งสิ้น ครั้นต่อ ๆ มา เมื่อมีการปรับปรุงเพิ่มเติม หรือแก้ไขข้อบังคับ หรือ
 คำสั่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมแก่สภาพการบริหาร และการปฏิบัติราชการของกองทัพเรือมากขึ้น
 ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ก็อาจคลาดเคลื่อนเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่พระองค์ทรงตั้งพระทัย
 อยู่เสมอ ที่จะทรงให้ระเบียบการปกครองของกองทัพทั้งปวงเป็นไปในลักษณะเดียวกันและ
 สอดคล้องกัน จนกระทั่งได้มีการประชุมตกลงร่วมกันระหว่างกรมทหารบก และกรมทหารเรือ
 ว่าไม่ว่ากรมใด จะออกคำสั่ง ประกาศ หรือข้อบังคับใด ๆ ภายในกรม จะต้องแจ้งให้ต่าง
 กรมทราบไว้ทุกเรื่อง² ยังผลให้การบริหารการปกครองของกรมทหารเรือดำเนินไปอย่าง
 มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่แน่นอน และก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่ดีขึ้น กล่าวคือ ข้าราชการทหาร

¹แจ้งความกระทรวงทหารเรือที่ 30/ $\frac{2456}{11481}$ ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2456
 จาก พล.ร.ค.ประพัฒน์ จันทวิรัช, เรื่องเดิม, หน้า 12.

²หจข. ร.5 สบ.001/10 เรื่องรายงานประชุมปลัดขั้วราชการในการที่กรมยุทธนา-
 ธิการ มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกรมทหารเรือและกระทรวงนครบาล (ร.ศ. 125) เรื่องที่ 7
 ระเบียบการในกรมทหารบกกรมทหารเรือซึ่งควรจะคล้ายคลึงกัน.

เรือมีหน้าที่รับผิดชอบในขอบเขตของงานเฉพาะตนรักกุ่มยิ่งขึ้น การประสานงานทั้งภายใน
กรมทหารเรือ และกับภายนอกกรมทหารเรือ เป็นไปอย่างมีระเบียบ และสอดคล้องต่อกัน
นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดผลทางค่านิยมทหารในทางที่ค้ำชูอีกด้วย อาทิเช่น ความประพฤติก
ของข้าราชการทหารเรือ ซึ่งค้ำชูว่าเดิมมาก ทั้งนี้มีใช้เพียงยกเล็กนี่ยชอบเบียดเบียน
ราษฎร จนเป็นที่เลื่อมกันทั่วไปในสมัยก่อนแล้ว เท่านั้นกฎเกณฑ์ข้อบังคับระเบียบวินัยต่าง ๆ
ตลอดจนการค้ำชูโทษผู้กระทำผิดซึ่งองค์บัญญัติราชการทหารเรือ ทรงกำหนดขึ้นเป็นแนวปฏิบัติ
อย่างเคร่งครัด ทำให้ข้าราชการทหารเรือทั้งปวงพากันหวาดเกรง ไม่กล้าที่จะฝ่าฝืน หรือ
กระทำผิดวินัยแต่อย่างใด การบริหารการปกครองในกรมทหารเรือจึงเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว
เร็ว ซึ่งแม่สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตองค์บัญญัติราชการทหารเรือก็ยังทรงพอ
พระทัยเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ใ้ทรงกราบบังคมทูลรายงานต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ
ในวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2448 ตอนหนึ่งว่า "...ระเบียบการปกครองอย่างนี้ เป็นอัน
ใช้ได้แล้ว แลแม้ว่าต่อไปภายหน้าจะได้ขยายการในกรมทหารเรือใหญ่ขึ้นจนต้องเปลี่ยนระเบียบ
การปกครองไปเป็นอย่างอื่นก็ กิ่งต้องใช้ระเบียบทุกวันนี้เป็นพื้น เป็นแต่แก้ไขให้กว้างขึ้น
ตามควรแก่กาลสมัย..."¹

นอกจากระเบียบการบริหารการปกครองในงานราชการกรมทหารเรือแล้ว สมเด็จ
เจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ยังทรงจัดระเบียบการเงินในกรมทหารเรือเสียใหม่ให้รัก
กุ่มยิ่งขึ้น โดยใ้ทรงจัดใ้มีคณะกรรมการทำหน้าที่ตรวจ และควบคุมการเงิน โดยพระองค์
ทรงมีพระอำนาจแต่เพียงพระองค์เดียวในการที่จะทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ ทั้งนี้ หากมี
พระประสงค์จะใ้ใครไปตรวจที่ใด เวลาใด ก็ทรงส่งของลับไปยังตัวผู้ตรวจ และผู้รับ
รับตรวจ โดยคนเหล่านั้นไม่มีโอกาสใ้ทราบล่วงหน้าเลย² ตลอดจนทรงพยายามตัดรายจ่าย

¹ หจช. ร.5 ก.14/95 รายงานราชการในกรมทหารเรือประจำปี ร.ศ. 123.

² นลิวัดย์ คงเจริญ, บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์,
วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 173.

ที่ไม่จำเป็นให้ลดน้อยลง ด้วระบบการเงินแต่เดิมของกองทัพเรือนั้นหละหลวมมาก นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งมีหน้าที่จัดซื้อและเบิกจ่ายเงิน มักจะจ่ายเงินเอาตามใจชอบ ซึ่งผิดระเบียบและงบประมาณที่วางไว้เสมอ¹ นอกจากนี้ ยังได้ทรงชำระคดีการทุจริตในด้านการเงินในกรมทหารเรืออย่างเด็ดขาด โดยมีทรงเห็นแก่ผู้ใดอาทิเช่น ในคดีพระสรสาแดง ยกรบัตรทหารเรือ ทำการทุจริตในส่วนบัญชีการของทหารเรือ แม้ขณะนั้น ตัวพระสรสาแดงจะสิ้นชีวิตไปแล้วก็ตาม ก็โปรดให้มีการตั้งศาลพิเศษขึ้นพิจารณาความผู้รับมรดกสืบทอดจากพระสรสาแดง และให้ลงโทษตามคำพิพากษาโดยไม่ละเว้นแต่อย่างใด เป็นต้น²

ในด้านการเงินที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ทรงให้มีการกำหนดอัตราเงินเดือนข้าราชการทหารเรือทั้งไทยและต่างประเทศขึ้นไว้ เป็นหลักฐานเป็นครั้งแรก โดยที่เดิมราชการทหารเรือได้กำหนดค่าตัวบุคคลตามความรู้ความสามารถ และหากใครมีความรู้พิเศษก็จะได้รายได้เป็นเงินเดือน รวมกับเงินรางวัลค่าวิชา พระองค์จึงได้ทรงเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้าเรียน และเข้าสอบเพื่อแสดงความรู้พิเศษของตน อันจะมีผลให้ได้เงินรางวัลค่าวิชาด้วยโดยเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ทรงพยายามจัดสรรรายได้ให้เหมาะสมกับสภาพการศึกษา และความรู้ของนายทหารเรือแล้ว ยังได้ทรงปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ครั้นเมื่อกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงจัดตั้งโรงเรียนนายเรือได้สำเร็จตามพระประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์พิณิตแล้ว ในวันที่ 24 มีนาคม ร.ศ. 123 กรมทหารเรือก็ได้ออกคำสั่งจัดระเบียบใหม่สำหรับโรงเรียนนายเรือ โดยกำหนดหลักสูตรจำนวนนักเรียน ตลอดจนอัตราเงินเดือนของนักเรียนอีกด้วย³ และยัง

¹จ.หญิง ประสงค์สม บริพัตร, "บันทึกความทรงจำบางเรื่อง," จาก ประยุทธ์ สิทธิพันธ์, เรื่องเดิม, หน้า 459.

²กรมทหารเรือ, คำสั่งที่ 145/2766 ลงวันที่ 24 กันยายน ร.ศ. 123.

³กรมทหารเรือ, คำสั่งที่ 327/7040 ลงวันที่ 24 มีนาคม ร.ศ. 123;

พล.ร.ต.ประพัฒน์ จันทวิรัช, เรื่องเดิม, หน้า 14.

ไคทรงเปิดโอกาสให้นายทหารชั้นสัญญาบัตร และชั้นประทวนที่รับราชการอยู่แล้ว สามารถสมัครไปศึกษาและเข้าสอบในโรงเรียนนายเรือได้ โดยที่จะต้องขออนุญาตต่อผู้บัญชาการกรมที่ตนสังกัดเสียก่อน เพื่อให้เสียราชการในหน้าที่ประจำ หรือในราชการพิเศษ ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่า "...ตามที่นายทหารมีความอุทิศสวาทวิชาเช่นนี้ ย่อมเป็นประโยชน์ในราชการยิ่งนัก..."¹

จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์พิณิตไคทรงตระหนักถึงความสำคัญของรายได้ และความก้าวหน้าของข้าราชการในกองทัพเรือเป็นอย่างยิ่ง ด้วยทรงมีพระประสงค์ที่จะสนับสนุนให้ทุกคนได้มีโอกาสปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มที่ ตามแต่โอกาสจะอำนวย ทั้งยังไคทรงจัดให้มีการให้เงินรางวัลค่าวิชาเป็นการตอบแทนด้วย นับได้ว่าเป็นการเหมาะสมและควบคู่ไปกับการพัฒนากองทัพเรือในด้านอื่น ๆ ในสมัยของพระองค์เป็นอย่างยิ่ง

ในระหว่างที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์พิณิตไคทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเสาะหาคนต่าง ๆ ที่สืบเนื่องมาจากในสมัยก่อนแทบจะทุกด้าน ในขณะเดียวกัน ก็ไคทรงริเริ่มวางรากฐานระเบียบราชการให้แก่กองทัพเรือใหม่อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยทรงพยายามจะกำหนดกฎเกณฑ์ข้อบังคับ และระเบียบคำสั่งต่าง ๆ ให้เป็นหลักเป็นแนวทางในการที่จะยึดถือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อถึงความเจริญก้าวหน้าให้แก่กองทัพเรือสืบต่อไป นอกจากนี้ สิ่งสำคัญยิ่งซึ่งพระองค์ทรงพยายามเป็นอย่างมากตลอดรัชสมัยของพระองค์ คือ การที่ทรงมีพระประสงค์อย่างสูงสุดที่จะทำให้คนไทยเชื่อถือคนไทยด้วยกันในการเดินเรือและการช่างกล ทั้งนี้ ไคทรงพยายามพิสูจน์ด้วยการร่วมเสด็จโดยสารไปกับเรือรบหลวงในอ่าวไทยอยู่เสมอ ตลอดจนไคทรงพยายามบรรจุนักเรียนนายเรือซึ่งสำเร็จการศึกษาออกมาเป็นนายทหารแล้ว ไปประจำตามเรือต่าง ๆ

¹กรมทหารเรือ, คำสั่งที่ 314/9909 ลงวันที่ 30 มกราคม ร.ศ. 124.

อาทิ เรือซึ่งสั่งมาใหม่จากประเทศญี่ปุ่น เช่น เรือเสือทะเลยานชล เรือคอร์บีโก 1, 2 และ 3 เป็นต้น เรือต่าง ๆ เหล่านี้ เกือบมีฝรั่งเป็นกัปตัน เมื่อไทยสามารถผลิตนายทหารเรือไทยได้มากเพียงพอแล้ว ก็ทรงคอยดำเนินการปลดนายทหารฝรั่งซึ่งหมดสัญญาจ้างไป นอกจากนี้ ยังทรงพยายามแสวงหาบรรดานักเรียนนายเรือที่เพิ่งสำเร็จเป็นนายทหารใหม่ ๆ เห็นว่าพวกนายทหารเรือเก่า ๆ นั้นเป็นผู้มีประสบการณ์ มีความชำนาญในการเดินเรือ ไม่สมควรที่นายทหารใหม่ ๆ จะกุมหมิ่นกุศลณยานายทหารเรือเก่า ๆ เหล่านี้ไม่มีความรู้¹

นอกจากจะทรงระดมช่างปัญหาและวางรากฐานระเบียบราชการตลอดจนสร้างเสริมวินัย และค่านิยมที่ถึงงาม รวมทั้งขวัญของทหารเรือไทยแล้ว พระองค์ยังได้ทรงดำริให้จัดการสร้าง ซ่อมแซม และขยายขยายสถานที่ต่าง ๆ ที่จะเป็ประโยชน์ของงานของกองทัพเรือ อาทิ เช่น การสร้างและขยายอู่ซ่อมเรือให้ใหญ่ขึ้น เพื่อใช้ในการซ่อมเรือที่มีขนาดใหญ่ การสร้างโรงทหารขึ้นในเขตเมืองต่าง ๆ ที่กำหนดให้เป็นเขตเกณฑ์ทหารเรือ และการตั้งคลังแสงทหารเรือขึ้นที่บางนา สมุทรปราการ เรียกว่า กรมสรรพาวุธ เป็นต้น² นับได้ว่า ช่วงเวลาที่ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นี้ แม้จะเป็นช่วงสั้น ๆ เพียง 7 ปี เท่านั้น แต่พระองค์ทรงสามารถฟื้นฟูกิจการของกองทัพเรือให้รุ่งเรืองขึ้นได้อย่างน่าชื่นชมยิ่ง

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จสวรรคตลงในปี พ.ศ. 2453 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อมาได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ยกกรมทหารบก และกรมทหารเรือขึ้นเป็นกระทรวง โดยยกเลิกรวมุขนาธิการให้เสนาบดีกระทรวงกลาโหมบัญชาการทหารบกทั่วไป และยกกรมทหารเรือขึ้นเป็นกระทรวง

¹ มจ.หญิง ประสงค์สม บริพัตร, "บันทึกความทรงจำบางเรื่อง," จาก ประมุขสิทธิพันธ์, เรื่อง เกม, หน้า 464.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 465 - 6.

ทหารเรือ มีเสนาบดีบังคับบัญชาการทหารเรือทั่วไป มีเกียรติยศและตำแหน่ง เสมอเสนาบดี
กระทรวงอื่น ๆ¹ ทั้งนี้ ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานแต่งตั้งให้นายพลเรือโท สมเด็จพระ
เจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ผู้บัญชาการกรมทหารเรือดำรงพระยศ
ในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือสืบต่อมา²

ในการแยกกิจการทหารบก และทหารเรือออกจากกันนี้ ได้ทรงมีพระราชดำริที่
จะจัดให้มีสภาป้องกันพระราชอาณาจักรขึ้นประสานงานทั้งสองฝ่ายให้สอดคล้องกัน โดยมี
เสนาบดีของทั้งสองกระทรวง จอมพลทหารบก จอมพลทหารเรือ และเสนาธิการทหารบก
เป็นคณะกรรมการของสภานี้ และมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์ประธาน ทั้งนี้ได้ทรงประกาศ
ตั้งสภาป้องกันพระราชอาณาจักรขึ้นในวันที่ 11 ธันวาคม ร.ศ. 129

เหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระบรมราชโองการให้แยกกิจการ
ทหารเรือออกจากทหารบก ก็อาจจะเป็นด้วยทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้กิจการทหารเรือ
มั่นคง และคล่องตัวมากยิ่งขึ้น เพราะเดิมแม้จะอยู่ในสังกัดกระทรวงกลาโหมก็ตามแต่ก็จัดได้
ว่าอยู่แต่เพียงในนามเท่านั้น กระทรวงกลาโหมไม่อาจสั่งการมายังกรมทหารเรือได้ ยกเว้น
แต่เมื่อมีหมายจากกระทรวงวัง ซึ่งเกี่ยวกับพระราชพิธีที่กรมทหารเรือจะต้องปฏิบัติเท่านั้น
และตามปกติผู้บัญชาการทหารเรือก็ทรงสามารถเข้าประชุมในคณะเสนาบดีที่ทั่ว ๆ ไปอยู่แล้วด้วย

เมื่อกรมทหารเรือได้เลื่อนฐานะเป็นกระทรวงทหารเรือเป็นที่เรียบร้อยแล้วนั้น
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือก็ได้ทรงดำเนิการ
จัดระเบียบราชการทหารเรือต่อไป โดยอาศัยหลักการเดิมที่ทรงวางไว้ในสมัยรัชกาลที่ 5
ต่อมาเมื่อส่วนราชการใดมีกิจการงานใหญ่โตขึ้น ก็ทรงเลื่อนฐานะหน่วยงานนั้น ๆ ขึ้นเป็น

¹ "ประกาศตั้งกระทรวงทหารบกทหารเรือ," ราชกิจจานุเบกษา, ลงวันที่ 11
ธันวาคม ร.ศ. 129, เล่ม 27, หน้า 47.

² "ประกาศตั้งตำแหน่งจเรทัพบก และเสนาบดีกระทรวงกระทรวงกลาโหม เสนาบดี
กระทรวงทหารเรือ," เรื่องเดียวกัน, วันที่ 11 ธันวาคม ร.ศ. 129, เล่ม 27, หน้า 49.

กองและกรมตามลำดับ อาทิเช่น ในปี พ.ศ. 2456 ฝ่ายการเงินและฝ่ายการพัสดุ ซึ่งเดิมสังกัดกรมยกรบัตรทัพเรือ ก็ได้โปรดให้ยุบเลิกกรมยกรบัตรเสีย และยกฝ่ายการเงินขึ้นเป็นกรมปลัดบัญชี และฝ่ายการพัสดุขึ้นเป็นกองพัสดุ นอกจากนี้ยังมีการยกฐานะกองยุทธโยธาขึ้นเป็นกรมยุทธโยธาทหารเรืออีกด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2460 ได้โปรดให้เลื่อนกองพัสดุขึ้นเป็นกรมพัสดุทหารเรือ และเลื่อนฐานะกองแพทย์พยาบาลขึ้นเป็นกรมแพทย์พยาบาลทหารเรือ ทั้งยังได้ทรงจัดตั้งหน่วยงาน กรมกองต่าง ๆ ขึ้นใหม่อีกตามความจำเป็นของการขยายงานอีกด้วย อาทิเช่น ทรงจัดตั้งกรมเสนาธิการทหารเรือ กรมชุมพลทหารเรือ (สำหรับบังคับบัญชาหน่วยทหารในกรุงเทพฯ) สถานีวิทยุโทรเลขของทหารเรือ ทั้งสถานีบนบกและในเรือรบหลวงบางลำ และกรมจเรทหารเรือ เป็นต้น¹

สำหรับการตราข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้นใช้ในกองทัพเรือ นั้น ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ได้โปรดให้มีการตราข้อบังคับที่สำคัญขึ้นใช้ในกองทัพเรือ 2 ข้อ คือ ข้อบังคับหน้าที่ราชการเรือ และข้อบังคับหน้าที่การกลจักร ซึ่งเป็นการตราขึ้นในช่วงเวลาที่กรมหมื่นชุมพร เขตอุดมศักดิ์ต้องทรงออกจากประจำการ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จางนายทหารเรือสวีเดนมาเป็นที่ปรึกษาราชการให้แก่กองทัพเรือไทย²

ผลงานที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงจัดทำให้แก่กองทัพเรือ คือการทำให้โครงการสร้างกำลังทางเรือ ซึ่งนับได้ว่าเป็นโครงการบำรุงกำลังทางเรือฉบับแรกในประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือไทย ทั้งนี้เป็นการสืบทอดพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในสมัยนั้น ยังมีอาการกระทำได้ ด้วยยังขาดผู้ที่จะคิด และวางโครงการให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ได้ ด้วยพระราชโอรสที่ทรงเป็นหัว

¹พล.ร.ต. แชน บัจจุสานนท์, ประวัติการทหารเรือไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2509), หน้า 403.

²พล.ร.ต. ประพัฒน์ จันทวิรัช, เรื่องเดิม, หน้า 20.

เรียกว่าแรงในคานทหารเรือก็คือ กรมหมื่นชุมพร เขตอุดมศักดิ์ ก็ยังทรงมีพระชนมายุเพียง 24 พรรษา และเพิ่งทรงรับราชการได้เพียงประมาณ 4 ปี เท่านั้น จึงอาจยังไม่ทรงมีประสบการณ์เพียงพอที่จะวางโครงการถวายได้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตเสด็จมารับตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือ จึงได้ทรงร่วมมือกับกรมหมื่นชุมพร เขตอุดมศักดิ์ ช่วยกันจัดทำโครงการขึ้นทูลเกล้าถวาย ในปี พ.ศ. 2448 โดยกำหนดระยะเวลาไว้ 16 ปี และงบประมาณทั้งสิ้นราว 160 ล้านบาท¹ และโครงการนี้ได้มาบรรจบลงอย่างเต็มที่ในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตทรงได้รับพระราชทานตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ และกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงเป็นรองเสนาบดี

นอกเหนือไปจากพระกรณียกิจที่ทรงปฏิบัติในการจัดระเบียบราชการทหารเรือในช่วงที่ทรงรับตำแหน่งองค์พระประมุขของกองทัพเรือติดต่อกันมาถึง 2 รัชกาลนี้แล้ว ตลอดช่วงเวลาอันยาวนานถึง 17 ปีในกองทัพเรือ พระองค์ทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะธำรงรักษาพระราชกำหนด ขนบธรรมเนียมประเพณีของกองทัพเรือไว้อย่างเคร่งครัด ทั้งยังทรงตระหนักถึงความสำคัญของความรับผิดชอบในหน้าที่ของข้าราชการทหารเรือทุกคนเป็นอย่างสูง ดังจะเห็นได้จากตอนหนึ่งของพระคำรัสในที่ประชุมนายทหารชั้นหัวหน้ากรมที่ห้องเสนาบดี เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2469 ซึ่งทรงกล่าวถึงการแบ่งสรรภาระหน้าที่การงานให้แก่บุคคลช่วยกันรับผิดชอบว่า

...เป็นการดีกว่าวิธีรวบรวมอำนาจไว้ในมือคน ๆ เดียวมาก เพราะย่อมทำให้การงาน เกิดขึ้น...อันการแบ่งงานกันทำเช่นนี้ขอให้เป็นที่เข้าใจว่าความรับผิดชอบในหน้าที่สุดคนนั้นจะคงตกอยู่แก่เสนาบดี ไม่ใช่เป็นทางการสำหรับชดและ เวนใหญ่ผู้น้อยรับผิดชอบแทนตน เมื่อผู้น้อยทำการภายในขอบอำนาจขอบคววระ เียบมีการประกอบคววความรอบคอบแล้ว ไม่มีใครอันใดจะตองหวาดหวั่นในความรับผิดชอบในผลขั้นที่สุด...¹

¹ดูรายละเอียดใน ร.5 ก.20.1/18 รายงานการจัดราชการกระทรวงทหารเรือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูลพระบาทพระจุลจอมเกล้าฯ 19 มกราคม พ.ศ. 2453.

²พระราชดำรัสของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในที่ประชุมนายทหารชั้นหัวหน้ากรม วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2469 ตัดจากรายงานการประชุม, พล.ร.ค. ประพันธ์ จันทวิรัช, เรื่องเดิม, หน้า 37 - 39.

จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต โสภโศภิตที่หน้าทีในฐานะผู้บัญชาการทหารเรือ และเสนาบดีกระทรวงทหารเรือได้อย่างเต็มพระกำลังความสามารถ และทรงพิสูจน์ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า แม้จะมีโสภโศภิตที่มีพื้นฐานความรู้ทางวิชาการทหารเรือมาแต่แค่น้อย พระองค์ก็ยังทรงสามารถเป็นโสภโศภิตผู้บัญชาการและผู้บริหารราชการกองทัพเรือได้อย่างดีตลอดช่วงเวลาอันยาวนาน

2. ผลกระทบจากเหตุการณ์ ร.ศ. 130

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่น่าจะเรียกได้ว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญแต่อย่างใดทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกรณีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงปฏิรูปพื้นฐานที่มั่นคงทางการเมืองการปกครองไว้ให้เป็นอย่างดี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงทรงมีโอกาสที่จะหันมาสนพระทัยกิจกรรมต่าง ๆ ภายในราชสำนักมากขึ้น และด้วยเหตุที่ทรงศึกษาวิชาทหารมาจึงทรงตระหนักถึงความสำคัญของกองทัพของชาติว่าจะ เป็นสิ่งที่จะปลุกใจให้คนไทยรักชาติและมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างยิ่ง พระองค์จึงทรงจัดตั้ง "กองเสือป่า" ขึ้น โดยทรงถือแบบอย่างมาจากกองทัพรักษาดินแดน (Territorial Army) ของประเทศอังกฤษ แต่ในทางปฏิบัติมีโสภโศภิตตามอย่างกองทัพรักษาดินแดนของอังกฤษแต่อย่างใด¹ ด้วยทรงบังคับบัญชากองทัพรักษาดินแดนใหม่นี้ด้วยพระองค์เอง แยกออกไปจากกองทัพบกและกระทรวงกลาโหม โดยอาศัยทุนจากพระคลังข้างที่เป็นค่าใช้จ่ายในกองเสือป่า และมีข้าราชการพลเรือน และคนอื่น ๆ เข้าเป็นสมาชิกสโมสรเสือป่า² จากการตั้งกองเสือป่าขึ้นนี้ นับเป็นชนวนสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ข้าราชการทหารไม่พอใจ ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญสนพระทัยกองเสือป่ามากเกินไป และอุปสรรคหนึ่งที่จะทรงกีดกันมิให้ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ

¹ กองทัพรักษาดินแดนของอังกฤษอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของกระทรวงกลาโหม เป็นส่วนหนึ่งของกองทัพบก เครื่องแบบและยศก็ใช้เช่นเดียวกับกองทัพบก.

² พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 585 - 587.

กิจการเสื่อป่า เพราะผู้ที่ไ้เป็นสมาชิกเสื่อป่า จะไ้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระองค์อย่างใกล้ชิดมากกว่าราชการทหารทั่ว ๆ ไป ความไม่พอใจของเหล่าทหารนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ทรงทราบ และทรงพยายามที่จะแก้ไข แต่ก็ยังกลับทำให้เกิดช่องว่างระหว่างทหารและพลเรือนมากขึ้น ถึงกับเคยทรงปรารภกับเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารว่า

...โดยเหตุที่ฉันจำเป็นจะต้องตั้งตนเป็นกลางไม่เอียงไปทางทหารมากกว่าพลเรือน ทหารจึงเข้าใจฉันผิด และตัวฉันเองหากเป็นผู้ที่มีนิสัยอื่นไม่ชอบการป่าวประกาศยกย่องตนเอง เพราะฉะนั้นเมื่อฉันทำการใด ๆ ไปแล้ว ฉันก็ไม่ไ้คอยชู้ตาคะโถนประกาศให้คนทั้งปวงเห็นและเข้าใจความมุ่งมิ้งของตัวฉัน... ถ้าบางทีจะไม่มีใครแลเห็นถูกเข้าใจความมุ่งหมายของฉันเสียเลย ก็คงแต่ผู้ใหญ่ตลอดถึงผู้น้อย ฉันก็อาจจะไ้เป็นไ้...¹

ผลจากความไม่พอใจในการตั้งกองเสื่อป่านี้ ไ้ทวีความรุนแรงขึ้นตามลำดับ ทำให้ช่องว่างทางการเมืองขยายกว้างขึ้น ประกอบกับกลุ่มคนหัวใหม่อันประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ซึ่งรอคอยการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง กล่าวคือ การพระราชทานรัฐธรรมนูญมาตั้งแต่แรกทรงขึ้นครองราชย์ และยังไม่เห็นแววที่จะพระราชทานแต่อย่างใด จึงไ้กดดันการกบฏ ร.ศ. 130 ขึ้น เพื่อเรียกร้องให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และประนามระบบเก่าว่าไม่ไ้ให้ความผาสุกแก่ราษฎรอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ จุดมุ่งหมายของแผนการปฏิวัติมีเพียงจะกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ให้ทรงยอมลดตำแหน่งลงมาอยู่ใ้ใ้กฎหมายสูงสุด คือ รัฐธรรมนูญ ซึ่งการนี้ หากพระองค์ไม่ทรงยินยอม คณะปฏิวัติก็จะทูลเชิญเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีพระองค์ใดพระองค์หนึ่งขึ้นเป็นประธานาธิบดีคนแรกแห่งสาธารณรัฐไทย² อย่างไรก็ตาม จากการพิจารณาคดีกบฏ ร.ศ. 130 นี้³ อาจสรุป

¹ หจช. ร.6 บ.17/12 ลายพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานทูลกระหม่อมจักรพงษ์ภูวนารถ ลงวันที่ 6 มีนาคม ร.ศ. 130.

² พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 587.

³ หจช. ร.6 บ.17/16 พระหัตถเลขาของกรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ เรื่องขอเรียนพระราชปฏิบัติเรื่องผู้ที่จะเป็นกรรมการพิจารณา แลปลัดษาโทษพวกที่คบคิดก่อการกำเริบในพระนคร ลงวันที่ 16 มีนาคม ร.ศ. 130.

ได้ถึงความประสงค์ของพวกก่อการกบฏได้เป็นสองประเด็น คือ

1. คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองบ้านเมืองเป็นขั้นต้น
2. คิดเตรียมกำลังที่จะกระทำการประทุษร้ายเพื่อให้การเปลี่ยนแปลงสำเร็จ
ทั้งนี้ โดยที่ความเห็นในที่ประชุมคณะก่อการฯ ตามที่ปรากฏในคำให้การของ

ผู้ก่อการบางคน แยกออกเป็น 2 พวก คือ

1. ฝ่ายลิมิเตดโมนาเกี (Limited Monarchy) เป็นฝ่ายที่คิดจะใช้กำลังบังคับ
ใหม่ ปาติเมนต์ (Parliament) บาง หรือจะเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินบ้าง
2. ฝ่ายริบับลิก (Republic) เป็นฝ่ายที่คิดจะใช้กำลังบังคับ หรือกระทำ
การร้ายต่าง ๆ อาทิเช่น ชักนำให้นายสิมพลทหารก่อการจลาจลขึ้นทั่วไป และคิดจะใช้อาวุธ
ในกรมแสงสรรพาวุธในการก่อการกบฏ

ผู้ต้องหาในการกบฏครั้งนี้ ประกอบด้วย

นายทหารบก	89 คน
นายทหารเรือ	3 คน
พลเรือนสังกัดกระทรวงยุติธรรม	4 คน
พลเรือนสังกัดกระทรวงกลาโหม	1 คน
รวมทั้งสิ้น	97 คน ¹

จากการสอบสวนปากคำคณะผู้ก่อการเหล่านี้ ทำให้เห็นได้ว่า คณะผู้ก่อการกบฏ
ร.ศ. 130 นี้ กระทบถึงความสำคัญของการที่จะคงพึ่งพาเจ้านาย หรือพระราชวงศ์ให้
เป็นหลักในการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นในระบบใดก็ตาม ด้วยเป็นเพราะ

¹ เรื่องเดียวกัน.

...ราษฎรของเราได้นับถือเจ้าอย่างเคร่งครัด... ถ้าไม่มีเจ้าราษฎรคงไม่ชอบ แล้ว
ก็จะเกิดกระตุงกระเคื่องขึ้นตุง ๆ ไซ้แต่เท่านั้นราษฎรยังงืออยู่ก็มากนัก ไทใหญ่
จะไม่เกิดการบุงเหยิงกันขึ้นใหญ่ ทง... ก็มองไม่เห็นใครที่มีความสามารถจะรับหน้าที่
ราชการสูง ๆ ไคนอกจากเจ้านายไทนั้น...¹

ดังนี้ จึงปรากฏว่า พวกก่อกองกบฏได้กระเตรียมเลือกเจ้านายที่เห็นว่าเหมาะสม
สำหรับตำแหน่งพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในกรณีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวไม่ทรงยินยอมไว้ 2 พระองค์ กล่าวคือ พวกทหารบกเลือก เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ
กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ส่วนพวกทหารเรือเลือกสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์
วรพินิต² แต่ทั้งนี้ มิได้มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าทูลกระหม่อมทั้งสองพระองค์จะทรงทราบการณ
ล่วงหน้า หรือทรงร่วมมือด้วย แม้แต่จะทรงเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยแต่ประการใดไม่ แต่
จากการที่ทั้งสองพระองค์ได้ทรงดำเนินการปรามปราม และไต่สวนพวกกบฏจนรามคาบลงได้
นั้น ก็แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะทรงมีพระดำริอย่างใดในความประสงค์ของพวกกบฏก็ตาม
ก็ไต่ทรงปฏิบัติหน้าที่ตามฐานะหน้าที่ของพระองค์เต็มตามพระกำลังและความเหมาะสม สำหรับ
สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตนั้น แม้พระองค์จะมีไต่ทรงเป็นผู้ดำเนินการปราม
ปรามด้วยพระองค์เองเช่นกรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ แต่เมื่อทรงทราบว่า ในพวกกบฏ
นี้มีนายทหารเรือเข้าร่วมด้วย 3 คน ก็ไต่ทรงดำเนินการไต่สวนชั้นต้น และคัดสำเนารายงาน
การไต่สวนทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยพระองค์เอง และในชั้นต่อไป
ก็ไต่ทรงส่งผู้ต้องหาซึ่งเป็นทหารเรือทั้ง 3 คน ไปรวมชำระคดีพร้อมกับพวกทหารบกในศาล
ทหารบก ตามความในพระธรรมนูญทหารบกและทหารเรือ ซึ่งกำหนดให้คดีที่ทหารเรือและ
ทหารบกทำควมผิดร่วมกันในท้องที่นอกบริเวณปกครองของกระทรวงทหารเรือ จะต้องไต่รับ

¹ หจ. ร.6 บ.17/6 คำให้การชั้นไต่สวนเพิ่มเติมของ ร.ท.จรรยา.

² หจ. ร.6 บ.17/1 สำเนาจดหมายที่โยนออกมาจากกองมหันตโทษ. สมเด็จ
เจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตไต่ทรงรับการสถาปนาเป็น "กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต"
ในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454.

การไต่สวนข้อเท็จจริงไปทั้ง 2 แห่ง โดยถือเป็นคดีเดียวกัน¹

จากเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 นี้ แม้จากผลของการไต่สวน จะพบว่ามีการพาดพิงถึงพระนามของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตอยู่บ้าง แต่ก็ไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าทรงมีส่วนร่วมในการกบฏแต่อย่างใด กลับเป็นการสะท้อนให้เห็นในอีกแง่มุมหนึ่งว่าฐานะของพระองค์ในขณะนั้น อาจถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าตำแหน่งพระมหากษัตริย์เลย แม้จะไม่ปรากฏว่าพระองค์ได้ทรงเข้าไปมีบทบาททางการเมืองแต่อย่างใด แต่จากการที่ทางปฏิบัติหน้าที่ในราชการทหาร เรืออย่างตรงไปตรงมา และเฉียบขาดเกิดเหตุทำให้พระองค์ทรงเป็นที่รักใคร่ นิยมชมชอบ และเป็นที่ยอมรับของประชาชนว่าจะทรงมีความสามารถจะปกครองประเทศได้เป็นอย่างดี ซึ่งอาจเรียกได้ว่า จากเหตุการณ์นี้เอง ที่เป็นจุดชักนำให้พระองค์ได้ทรงเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นตามลำดับ

3. บทบาทในฐานะเสนาบดีกระทรวงทหารเรือในมหาสงครามโลกครั้งที่ 1

ในช่วงที่เกิดมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457 (ค.ศ. 1914) โดยฝ่ายมหาอำนาจกลาง อันมี เยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี และตุรกี ทำสงครามสู้รบกับฝ่ายสัมพันธมิตร อันมี อังกฤษ ฝรั่งเศส เบลเยียม อิตาลี รัสเซีย สหรัฐอเมริกา และอื่น ๆ นั้น ประเทศไทย ภายใต้รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พยายามยึดมั่นในนโยบายรักษาความเป็นกลางของประเทศไว้อย่างเคร่งครัดในช่วงแรกดของสงครามจึงจะเห็นได้จากตอนหนึ่งของประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลางในระหว่างการสงครามที่เป็นอยู่ในยุโรปว่า

...กรุงสยามมีความมาสุกอยู่โดยมีทางไมตรีอันดีอยู่กับพระมหากษัตริย์และประชานาธิปไตยของประเทศทั้งหลายเหล่านี้กับทุกคนในบังคับแดนที่อยู่ในอาณาเขตของประเทศทั้งหลาย...
 ภายเหตุว่ามีพระราชประสงค์จะให้อาณาประชานคนในบังคับสยาม มีความสุขแลได้

¹ หจข. ร.6 บ.17/6 พระหัตถ์เลขของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ลงวันที่ 19 มีนาคม ร.ศ. 130.

ความสุขสืบไปในความสงบเรียบร้อยอันเป็นคุณค่าที่สุดมิได้นั้น และเพื่อประโยชน์อันนี้ จึงใ้กษัตริย์พระราชทูตผู้ที่จะเป็นกลางไม่ว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ในการสงครามที่กล่าว มาแล้วนั้นโดยแน่นอนแล้วโดยชอบธรรม...¹

จนกระทั่งในที่สุด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงคัดลิสพระทัย ประกาศสงครามกับฝ่ายเยอรมนี ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ด้วยเหตุที่ทรง ตระหนักว่า ทั้งประเทศเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการีนั้นได้ใช้วิธีการอันไร้ความเมตตา กรุณาและไร้ศีลธรรมในการทำศึกสงครามกับนานาประเทศ ซึ่งพระองค์ทรงถือว่าประเทศ ทั้งสองกระทำศึกสงครามต่อความสงบเรียบร้อยของโลกทั่วไป²

นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงสืบทราบ มาว่า เยอรมนีมีแผนการจะยึดกรุงเทพฯ ไว้เป็นฐานทัพ ด้วยเหตุที่เยอรมนีมีทรัพย์สินและผล ประโยชน์ทางการค้าในกรุงเทพฯ เป็นอย่างมากเหนือชาติอื่น ๆ มาก่อน และขณะนั้นก็ได้มี เรือสินค้าของเยอรมันลอยลำอยู่ที่ปากอ่าวไทยถึง 19 ลำ³ พระองค์จึงไม่ทรงไว้ว่างพระทัย เยอรมนีว่าจะฉกฉวยโอกาสจากสงคราม ชูบังคับให้ไทยเข้าร่วมกับฝ่ายเยอรมันในการสงคราม กับสัมพันธมิตร ซึ่งพระองค์มิได้ทรงปรารถนาเลยด้วยทรงโอนเอานพระทัยเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร

¹ "ประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลางในระหว่างการสงครามที่เป็นอยู่ในยุโรป," ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 31, หน้า 316 - 317.

² จาก "ประกาศกระแสพระบรมราชโองการว่าด้วยการสงครามซึ่งมีต่อประเทศ เยอรมนีและออสเตรียฮังการี," ในหนังสือรวมเรื่องกรุงสยามประกาศสงครามต่อประเทศ เยอรมันและออสเตรียฮังการี, นายพลโทพระยาสิทธิราช เกษไชย จักพิมพ์, พระนคร, 2460, หน้า 1 - 4.

³ Virginia Thompson, Thailand the New Siam, New York, 1941,

อยู่แล้ว อย่างน้อยก็ถวายเหตุที่พระองค์ทรงเคยศึกษาในประเทศอังกฤษมาก่อน นอกจากนี้ อาจจะ เป็นทนายทรง เล็ง เห็นการณ์ไกล ในข้อที่อังกฤษและฝรั่งเศสกำลังมีอาณานิคมประชิดพรมแดนไทย จึงออกจะ เป็นการ เสี่ยงต่อความปลอดภัยของชาติอย่างมาก หากไทยไม่เข้าร่วมในสงครามช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตร

จากนโยบายดังกล่าวของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่ทรงมีต่อเหตุการณ์มหาสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรืออยู่ในขณะนั้น ไต่ทรง เป็นบุคคลสำคัญยิ่งผู้หนึ่ง ที่อยู่ในฐานะที่เป็นที่พึ่ง เล็ง จากทั้งอังกฤษ ฝรั่งเศส ตลอดจนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ รวมถึงผู้เห็นด้วยกับนโยบายประกาศสงครามกับเยอรมนีด้วย ทั้งนี้ เหตุผลพื้นฐานประการแรก น่าจะเป็นด้วยเหตุที่พระองค์ทรงได้รับการศึกษาจากประเทศเยอรมนี และเคยทรงรับราชการอยู่ในกองทัพบกของเยอรมนีเป็นเวลานาน ทั้งยังทรงมีสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับพระจักรพรรดิแห่งเยอรมนีอีกด้วย ทำให้เชื่อได้ว่าพระองค์จะทรงเห็นอกเห็นใจรัฐบาลเยอรมันเต็มที่ เหตุผลประการต่อมาคือ นายแพทย์ใหญ่ของกองทัพเรือ ผู้เป็นแพทย์ประจำสถานทูตออสเตรียด้วย คือ นายแพทย์ เอ.เอช. เบอเมอร์ (A. H. Boehmer) ซึ่งเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงให้ความสนิทสนมชอบพอเป็นการส่วนพระองค์อยู่มากนั้น² เป็นชาวเยอรมันซึ่งถูก

¹สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, F.O. 371/2467 Dering to Grey, no. 1, July 30, 1915.

²"...he was a special protege of the Minister of Marine, for whom Boehmer not only acted as personal medical attendant, but was also the Minister's head-gardener, going every day to help him in the cultivation of orchids!..."

จาก หจข. ร.6 ต. 15.4/2 ร่างพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังพระองค์เจ้าจรัสพงศ์กฤดากร ลงวันที่ 2 พฤษภาคม 2458.

แห่งเล็ก เป็นอย่างมากว่าเป็นกระบอกเสียงให้กับฝ่ายเยอรมัน ซึ่งจึงเกลี้ยกล่อมและอวดอ้าง
คุณความดีของ เยอรมันให้คนไทยโอนเอียงไปนิยมเลื่อมใส แม่แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว เองก็ทรงสั่งเกิดพฤติการณ์ของหมอบะเนอเมอร์ และไมทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่าง
ยิ่ง ดังได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาไปยังสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตถึงเรื่อง
นี้ว่า

... การที่หมอบะเนอเมอร์รับราชการในตำแหน่งใหญ่ในทหารเรือจะแสดงกิริยาวาจจา
ใหญ่ปรากฏความลำเอียงนั้น ไม่เป็นการสมควรอย่างยิ่ง ไซ้แต่เท่านั้นกลับเป็นเครื่อง
ให้โทษแก่รัฐบาลไทย เช่นเมื่อเร็ว ๆ นี้ โคซาวาลูบจากฝรั่งเศสคน 1 ซึ่งฟังจะกลับ
มาจากไซงอนว่าที่ไซงอนเขาพากันโกรธคนไทยว่าลำเอียงข้างเยอรมัน และว่าคน
ใหญ่พากันแสดงความปรารถนาให้เยอรมันมีชัย ซึ่งสืบสวนไปก็เกิดความว่าเป็นชาวซึ่ง
มีผู้ส่งไปจากกรุงเทพฯ โดยอ้างว่าโคซาวาลูบของ "นายแพทย์ใหญ่ทหารเรือ" ดังนี้
เป็นการไม่ดีเลย ฉันไม่พอใจอย่างยิ่ง ในการที่หมอบะเนอเมอร์พูดมานัก ถ้าไม่คง ๆ
เสียบ้าง เห็นจะต้องเคืองกันใหญ่วัน 1 เป็นแน่...

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับหมอบะเนอเมอร์นี้ ไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัด
ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงมีพระดำริที่แท้จริงประการใด นอกจาก
จะทรงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าทรงลำบากพระทัยไม่อาจจัดการขึ้น
ได้ชากกับหมอบะเนอเมอร์ได้ ด้วยเกรงว่าจะเป็นการแสดงความไม่เป็นกลางของไทย และ
เยอรมนีอาจเข้าใจว่าไทยได้รับการยุ้งจากอังกฤษได้² แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
ทรงยืนยันว่า ถึงอย่างไรก็ต้องยอมเสี่ยง เพื่อตัดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ในภายหลัง ในที่สุด
หมอบะเนอเมอร์ก็ต้องเดินทางออกจากเมืองไทยไปก่อนกำหนดถึงสามเดือน

¹ หจข. ร.6 ค.15/3 ร่างพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน 2457.

² หจข. ร.6 ค.15.4/2 ร่างพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังพระองค์เจ้าจรัสศักดิ์กฤดากร ลงวันที่ 2 พฤษภาคม 2458.

นอกจากนี้จากเอกสารกระทรวงต่างประเทศของอังกฤษยังได้กล่าวถึงว่าจากปัญหาการสืบราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ประชาชนเริ่มเห็นความไม่เหมาะสมบางประการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ในการขึ้นครองราชสมบัติ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงเป็นผู้หนึ่งซึ่ง^๑เลือกมีเสด็จรัชทายาท และหวังที่จะให้ทรงขึ้นครองราชสมบัติแทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่นิยมเยอรมนีรัฐบาลเยอรมันตระหนักถึงแนวโน้มดังกล่าว จึงได้พยายามใช้พระองค์เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อว่าจะหาทางจัดการให้พระองค์ทรงขึ้นครองราชย์แทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งจะทำให้รัฐบาลเยอรมันสามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศกับไทยได้สะดวกมากขึ้น ๑ ชาวสื่อต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจะทรงได้รับการสนับสนุนจากเยอรมันให้ทรงขึ้นครองราชย์นั้น ทางฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายเซอร์เบิร์ต เดอริง (Herbert Dering) ^๒ ซึ่งเป็นทูตอังกฤษประจำไทย วิตกกังวลมาก ได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ พระองค์จึงทรงมีพระบรมราชโองบายที่จะเปลี่ยนตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจากตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงทหารเรือไปเป็นตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ ซึ่งพระองค์ทรงคาดหวังว่า จะทรงสามารถควบคุมนโยบายได้ แต่เรื่องนี้นายเคริงไม่เห็นด้วย เพราะเกรงจะกลับเป็นผลร้ายต่ออังกฤษ เขามีความเห็นที่ว่าตำแหน่งที่น่าจะเหมาะสมอย่างยิ่งในขณะนี้สำหรับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ผู้ทรงมีความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลเยอรมันอย่างมากคือเสนาบดีลอย (Minister without portfolio)²

จะเห็นได้ว่า เหตุผลต่าง ๆ ที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงเป็นผู้ที่ถูกเพ่งเล็งว่าทรงยากไปเข้าข้างเยอรมนีและเป็นผู้ที่เหมาะสมจะทรงขึ้นครองราชย์แทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ กอปรกัน ส่วนใหญ่เป็นเหตุผลที่รวบรวมได้จากเอกสาร

¹ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, F.O. 371/2757 Dering to Grey, no. 35 secret, Feb. 27, 1916.

² เรื่องเดียวกัน

อันเป็นหลักฐานฝ่ายสัมพันธมิตรแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ไม่ปรากฏเอกสารฝ่ายไทยแต่อย่างใดที่จะเป็น
 การเสริมข้อเท็จจริงดังกล่าว แต่อย่างไรก็ดี น่าจะเป็นที่สันนิษฐานได้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้า
 กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต จะต้องทรงมีอิทธิพลอย่างมากยิ่งผู้หนึ่งในพระราชดำริของพระ
 บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาถึงพระองค์เจ้า
 จรูญศักดิ์กฤดากร ตอนหนึ่งซึ่งกล่าวว่า พระองค์ทรงคลายความกังวลพระทัยในเรื่องเกี่ยวกับ
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ในระหว่างที่จะทรงตัดสินพระทัยประกาศสงคราม
 กับเยอรมนีได้ ด้วยเป็นเพราะพระองค์เสนาบดีกระทรวงทหารเรือเสด็จหัวเมืองไปกับพระ
 มารดา มิได้ประทับอยู่ในกรุงเทพฯ เลยตลอดที่มีการประชุมเสนาบดีระหว่างสงคราม¹

อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่ทรงดำรง ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ สมเด็จพระ
 เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ก็ทรงปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัดทั้งในตำแหน่งหน้าที่ และ
 โฉนโขนาย ของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ไม่ว่าจะ เป็นในช่วงที่ไทยประกาศ
 ตนเป็นกลางในสงคราม หรือช่วงหลัง ซึ่งประกาศสงครามกับเยอรมนี แม้แต่พระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งทรงกลางแกลงพระทัยในองค์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์
 พินิตมาตลอดเวลา ก็ยังทรงยอมรับในความกึ่งพระทัยอันดีของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนคร
 สวรรค์วรพินิต ดังเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาตอนหนึ่ง ซึ่งทรงมีไปยังพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์
 กฤดากรว่า

...ทันทีที่เขามาถึงกรุงเทพฯ เขาก็มาพบฉันและได้เสนอความคิดต่าง ๆ ที่ซึ่งปฏิบัติได้มาก
 ที่สุดเท่าที่จะเกี่ยวข้องกับการณ์การราชนาวี ความช่วยเหลือสนับสนุนจากเขานี้ค่อนข้างจะเป็น
 ไปด้วยตัวของเขาเองและด้วยความภูมิใจ เขามอบฉันถึงขนาดว่า เขาตั้งใจหลีกเลี่ยง
 ที่จะพบกับอุปทูตเยอรมัน เพราะไม่อยากจะตองโกหกอย่างสุภาพ และนอกจากนั้น
 ก็ยังวิตกว่าจะพยายามไม่ให้เป็นที่เสียดายของการประชุม นินทา ซึ่งแสดงถึงความฉลาดของ
 เขา เพราะถ้าประชุมนินทาเหล่านั้น มันจะชองแวงกับชื่อของเขาอย่างไม่พึงปรารถนาอยู่เสมอ...²

¹ หจข. ร.6 ค. 15.4/3 ร่างพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปยังพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์
 กฤดากร, สิงหาคม 2460.

² เรื่องเดียวกัน.

สิ่งนี้อาจจะเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นถึงความที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์
วรพินิตทรงเคร่งครัดในนโยบายของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เป็นอย่างยิ่งได้อีก
ประการหนึ่ง คือ ในช่วงที่ไทยยังประกาศตนเป็นกลางในมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้น สมเด็จพระ
เจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ ซึ่งทรงกำลังศึกษาและรับราชการอยู่ใน
กองทัพเยอรมัน ก็เตรียมจะเสด็จไปร่วมในกองทัพเรือเยอรมัน แต่ก่อนจะตัดสินใจก็
ได้ทรงส่งโทรเลขมากราบทูลปรึกษาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต และเจ้าฟ้า
กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ความคล้าย ๆ กันว่า พระองค์ควรจะทำอย่างไร ด้วยการ
ลาออกจากกองทัพเรือเยอรมันในขณะนั้น จะเป็นการดีทางที่จะทรงได้มีโอกาสศึกษาต่อทาง
ทหารเรือสเปน และหากจะทรงอยู่ในกองทัพเรือของเยอรมันต่อไป โดยไม่เข้าร่วมรบด้วย
นั้น จะเป็นการขัดกับนโยบายความเป็นกลางของไทยหรือไม่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง
นครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงนำความขึ้นกราบบังคมทูลปรึกษาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
และถวายความเห็นว่าการให้กรมขุนสงขลานครินทร์ทรงลาออกจากกองทัพเรือเยอรมันเสีย
เพื่อรักษาความเป็นกลาง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็ทรงเห็นด้วย และได้มีพระ
ราชโทรเลขไปยังกรมขุนสงขลานครินทร์ ให้ทรงลาออกจากกองทัพเรือเยอรมันทันที¹ แต่
สันนิษฐานว่า พระราชโทรเลข พร้อมทั้งพระโทรเลขของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์
วรพินิต และของเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถทั้งหมดหาได้ถึงพระหัตถ์กรมขุนสงขลา
นครินทร์ไม่ ด้วย "...ภายหลังเวลานั้นไม่ช้ากระทรงหวงทหารบกและทหารเรือเยอรมัน ได้ออก
คำสั่งขับไล่ว (dismiss) บรรดานายทหารและนักเรียนไทยที่ประจำอยู่ในกองทหารเยอรมัน
นั้นทุกคน หากได้ให้โอกาสให้ลาออก (resign) ตามที่ควรจะทำนั้นไม่..."³

¹ หจข. ร.6 บ. 1 ก/6 สำเนาพระโทรเลขของกรมขุนสงขลานครินทร์ กราบทูล
กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต, วาที วาณิชลักษณ์, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเยอรมัน ตั้งแต่
พ.ศ. 2405 - 2460, วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 195.

² เรื่องเดียวกัน.

³ หจข. ร.6 ท.15/3 ร่างจดหมายพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ เลขานุการในพระองค์
ถึงหลวงภาษาปริวรรต อธิบดีกรมการราชการ ณ กรุงโลกิโอ (หมาย "ลับ")

นอกจากนี้ ในขณะนั้น หนังสือพิมพ์จีนในสยามวารศัพท์ ได้ลงบทความตีแผ่นโยบายของกองทัพเรืออย่างเปิดเผย รวมไปถึงความเห็นของทหารเรือซึ่งนิยมเข้าข้างเยอรมัน ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจในความเป็นกลางของไทยจากฝ่ายสัมพันธมิตรในเรื่องนี้ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ได้กราบบังคมทูลรายงานถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ ซึ่งอาจเข้าใจได้ว่า พระราชหัตถเลขาที่ทรงมีไปยังสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตในวันต่อมา (15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2457) นั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากถาวรรายงานของเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถอย่างไม่น่าสงสัย ความในพระราชหัตถเลขาทำให้เห็นถึงความล้มของนโยบายของกองทัพเรือ และให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทรงกวักขันสอคล้อง จักรุม ลงโทษผู้สื่อข่าวให้กับหนังสือพิมพ์ดังกล่าวให้ได้ เพื่อความมั่นคงของชาติบ้านเมืองในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤตการณ์สงครามโลกเช่นนี้²

สำหรับภารกิจของกองทัพเรือภายใต้การบัญชาการของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ในช่วงมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 อาจกล่าวได้ว่า กองทัพเรือได้ปฏิบัติตามหน้าที่เต็มกำลังความสามารถ และไม่มีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐบาลได้มีคำสั่งให้มีการเตรียมพร้อมเพื่อระมัดระวังเหตุการณ์อันวุ่นวายที่อาจจะเกิดขึ้นจากเรือเยอรมัน ซึ่งมีเป็นจำนวนมากในน่านน้ำไทย ตั้งแต่ก่อนที่รัฐบาลไทยจะประกาศสงคราม ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ทั้งนี้ ในช่วงแรกของสงครามที่ไทยยังประกาศความเป็นกลางอยู่นั้น เนื่องจาก นายไลล์ (Mr. Lyle) อุปทูตอังกฤษ ได้มีรายงานมากราบทูลกรมพระเทววงศ์โรปการ เรื่องอังกฤษวิตกว่า เรือกลไฟเยอรมันในท่าเรือกรุงเทพฯ จะลอบออกไปปล้นเรือสินค้าอังกฤษ จึงขอให้ทางฝ่ายไทยช่วยดำเนินการสืบสวน และหาทาง

¹ หจร. ร.6 ต.15/3 ถวายพระหัตถ์ทูลกระหม่อมจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหมื่นมณฑล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2457.

² หจร. ร.6 ต.15/3 ร่างพระราชหัตถ์เลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีไปยังกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต 15 พฤศจิกายน 2457.

ป้องกัน กรมพระเทวงศวโรปการจึงทรงมีลายพระหัตถ์ไปหูลสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ให้ทรงจัดเรือรบไทยออกไปลาดตระเวนนอกสันดอน และบริเวณเกาะสี่ช้าง โดยมีพระประสงค์จะรักษาความเป็นกลางอย่างยุติธรรม กล่าวคือ เป็นการป้องกันมิให้เรือรบฝ่ายสัมพันธมิตรละเมิดน่านน้ำไทยและป้องกันเรือสินค้าเยอรมัน ลอบออกไปปล้นเรือสินค้าของชาติสัมพันธมิตรด้วย สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ก็ทรงแต่งตั้งนายเรือเอกหลวงอากาศกำแหง เป็นผู้บังคับการนำเรือรบหลวงพาสีรังทวีป ออกไปลาดตระเวนทางฝั่งทะเลตะวันออกเพียงลำเดียว ทั้งนี้ ภายหลังทรงมีพระดำริว่า การส่งเรือรบออกไปลาดตระเวนที่น่านน้ำ เป็นการสิ้นเปลืองพระราชทรัพย์มาก เชื้อเพลิงสำหรับเรือในระหว่างสงครามก็หายาก และในขณะนั้น สภาพสงครามก็ยังไม่ร้ายแรงแต่ประการใด¹ จะเห็นได้ว่าสมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติตามนโยบายของชาติ โดยทรงยึดความรับผิดชอบหน้าที่เป็นหลัก ในขณะเดียวกัน ก็ทรงไตร่ตรองอย่างรอบคอบที่จะไม่ให้เกิดความบกพร่องเสียหายมากที่สุด หากได้ทรงทำให้พ้น ๆ ไปตามหน้าที่เท่านั้นไม่

สำหรับภารกิจอันสำคัญที่ราชนาวิกโยธินได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิบัติในช่วงเวลาหลังจากการประกาศสงครามกับเยอรมนี และออสเตรเลีย อังกฤษ ได้แก่

1. จับเรือของชนชาติศัตรูในน่านน้ำสยาม และป้องกันเหตุร้ายอันอาจเกิดจากเรือศัตรูนั้น ทั้งจับศัตรูต่างประเทศในเรือที่น่านน้ำสยาม
2. รักษาความสงบในพระราชอาณาจักร รักษาการ และระงับเหตุในจังหวัดชลบุรี และตามหัวเมืองชายทะเล

ในการนี้ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ได้กราบบังคมทูลถวายรายงานการปฏิบัติงานตอนหนึ่งว่า

¹สมพล ศิลปวุฒิ, บทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและผลที่ประเทศไทยได้รับ, ปรินซ์ยานีพนธ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,

... การที่ราชทูตไทยทำการในคราวนี้ ถึงแม้ว่าจะมิใช่เป็นหน้าที่ที่ควรทำโดยตรง ก็นับว่าไทยทำการนอกรอบวาทสนักสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งหากจะมีขอบเขตหรือวงเล็กนอยก็จักว่าใครสำเร็จไปแล้วควยเคชะพระบารมีปกเกล้าฯ มิได้มีการที่ผู้หนึ่งผู้ใดของเสียเลือดเนื้ออยู่ข้างหนึ่งอยู่ข้างใด แลการรายนับยอมเป็นเครื่องทูลลงโทษเห็นความพหุพร้อมเพียงในหน้าที่ซึ่งปวง ว่าเมื่อมีการสำคัญขึ้น หน้าที่ทั้งหลายเหล่านั้นจะกำเนิรรวมกันไปโดยสวัสดิภาพเพียงใด...¹

ผลการดำเนินการดังกล่าวประสบผลสำเร็จ เป็นที่พอพระราชมหุทัยเป็นอย่างยิ่ง ถึงความตอนหนึ่งในพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตว่า

... รายงานที่แจ้งถึงการที่ได้จัด และกระทำไปในการจับเรือชาติศัตรู และเสนอความชอบเจ้าหน้าที่ไทยทำการครั้งนี้มานั้น ไทยอนุเคราะห์ความตลอดแล้ว เป็นที่พอใจมากในกิจการที่ทหารไทยกระทำไปในครั้งนี้ ซึ่งรู้สึกว่าเป็นที่ทูลลงความพหุพร้อมและความสามารถของทหารเรือ ก็เป็นอันเห็นได้ว่าถ้าหากมีเหตุใหญ่โตยิ่งกว่านี้ ก็คงจะทำการใดที่เหมือนกัน...²

นอกจากนี้ หลังจากสงครามได้ยุติลงแล้ว กองทัพเรือก็ยังต้องรับภาระหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การส่ง เชนดซีก เบอรัมมัน และ ออสเกรีย อังกา เรียน ไปยังอินเดียนจำนวนประมาณ 300 คน ตามข้อตกลงที่ทำกับฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งนี้กระทรวงทหารเรือได้รับเป็นผู้ดำเนินการจัดส่ง เชนดซีก ไปอินเดียนตามข้อตกลง และเพื่อให้การเดินทะเลครั้งนั้นมีประโยชน์มากกว่าเป็นเพียงการบรรทุก เชนดซีก ไปส่ง เท่านั้นจึงได้มีการบรรทุกสินค้าโดยความอำนวยความสะดวกของบริษัทพาณิชย์นาวีไทยทั้งขาไปและกลับด้วย³ ซึ่งจะได้อีกถึงการค้าพาณิชย์นาวีอีกครั้ง

¹ ทจ. ร.6 ต.15.2/1 รายงานทหารเรือจับคร่าเรือเชนดและยึกเรือ 7 เมษายน - 6 สิงหาคม พ.ศ. 2460.

² "พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีไปยังกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ลงวันที่ 8 สิงหาคม 2460," เรื่องเดียวกัน.

³ "หนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2460," ตรีวุฒิสถิตสังกราม, เรื่องเดิม, หน้า 586 - 587.

ในตอนต่อไป ในฐานะที่เป็นผลงานชิ้นสำคัญของราชนาวิไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1

กึ่งที่ได้กล่าวถึงภารกิจของราชนาวิไทย และบทบาทของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พิณิต ในฐานะเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ระหว่างมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 มาโดยสังเขปแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า เหตุการณ์และหน้าที่ในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ เป็นกรอบที่กำหนดขอบเขตของบทบาทของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พิณิต อย่างไรก็ตามที่พระองค์จะทรงหลีกเลี่ยงไปปฏิบัติอย่างอื่นได้ แม้สิ่งที่พระองค์จะต้องทรงปฏิบัติเพื่อหน้าที่ในตำแหน่งอันสำคัญของชาติไทยนั้น อาจจะเป็นการเป็นความรู้สึกอย่างมากก็ตาม

4. ประหัตถ์กำเนิดพาณิชย์นาวีสยาม

สืบเนื่องมาจากผลของมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งปรากฏว่าฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถเอาชนะฝ่ายเยอรมนี ออสเตรียฮังการีได้ ทำให้ไทยซึ่งประกาศสงครามกับเยอรมนี กลายเป็นผู้ชนะในสงครามครั้งนี้ด้วย ในการนี้ กองทัพเรือได้รับสิทธิเป็นผู้ดำเนินการยึดเรือของฝ่ายเยอรมันในน่านน้ำไทยซึ่งได้กล่าวมาแล้ว เรือที่ยึดได้จากฝ่ายผู้แพ้สงครามและตกมาเป็นราชสิทธิพิชิตยา (เรือหลวง) เป็นเรือที่มีขนาดใหญ่ และมีจำนวนมากเหลือใช้สำหรับงานของกองทัพเรือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พิณิต จึงทรงมีพระดำริจัดตั้งบริษัทพาณิชย์นาวีสยามขึ้น โดยได้กราบบังคมทูลชี้แจงเหตุผลดังนี้ คือ

...ฝ่ายราชการทหารเรือ ถ้าได้เรือเหล่านี้ไว้ก็น่าจะเพิ่มพูนกำลังในส่วนเรือช่วยรบขึ้นเป็นอันมาก ซึ่งดูเทียบเท่ากับกำลังเรือรบที่มีอยู่เวลานี้ และไม่มีเหตุอันจำเป็นผิดปรกติขึ้นไปแล้ว ต้องนับว่าเหลือใช้เหลือสรวอยู่ ควรนำไปใช้ในทางอื่นที่จะเป็นประโยชน์ในการรับส่งสินค้าของบ้านเมืองเป็นเมืองตน ซึ่งเวลานี้จักว่าเป็นความขัดข้องอันสำคัญอย่างหนึ่งในการค้าขายของกรุงสยาม

เหตุทั้งนี้ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทวนระลึกถึงพาณิชย์นาวี (Mercantile Navy) ของกรุงสยามซึ่งเวลานี้อยู่ในมือคนไทยแต่เพียงเรือเล็กน้อย ถึงแม้จะมีเรือสายหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ที่ไทย แลเป็นของบริษัทไทยก็คงเป็นไทยแท้เท่านั้น ส่วนทุนรอนแลอำนาจจัดการก็อยู่ในมือชาวต่างประเทศเป็นพื้น นอกจากนั้นก็ยังมีแต่เรือต่างประเทศ... อนึ่ง ยุทธนาวีแลพาณิชย์นาวีเป็นเครื่องอาศัยซึ่งกันแลกัน กล่าวคือ ยุทธนาวีรักษาความสงบปราศจาก

ภัยให้แก่พาณิชย์ ส่วนพาณิชย์สามารถช่วยเหลือผู้กำลังเรือในเมื่อมีเหตุอันจำเป็นที่ฝ่ายยุทธนาวีจะต้องการเรือเหล่านี้ เพราะฉะนั้น เมื่อกวราชการทหารเรือโดยเฉพาะแล้วก็เป็นที่น่าปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้มีพาณิชย์เป็นของไทยแท้...¹

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเหตุผลแล้ว ก็ทรงเห็นสมควรให้มีการจัดตั้งบริษัทพาณิชย์นาวีขึ้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีว่าการกรมพาณิชย์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เป็นผู้ทรงดำเนิการจัดตั้งพาณิชย์นาวีขึ้นเป็นบริษัทของไทย ร่วมกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ในวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2460 ทั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตได้ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นเพิ่มเติมโดยแนบพระประสงค์ดังนี้ คือ

1. ตั้งบริษัทพาณิชย์นาวีขึ้นเพื่อช่วยราชการทัพเรือ และการค้าของไทย
2. ให้รัฐบาลได้มีส่วนในบริษัทนี้ด้วย
3. ให้ใช้นายเรือและช่างเป็นคนไทย โดยเฉพาะทหารเรือไทย เพราะจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยกว่าจ้างฝรั่ง²

กิจการของบริษัทพาณิชย์นาวีสยามได้ดำเนินมาด้วยดีตามสมควร จนกระทั่งในราวกลางปี พ.ศ. 2463 ซึ่งเป็นปีที่ฝนแล้ง ข้าวแพง รัฐบาลห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศ บริษัทหาสินค้าอื่นมรรทุกไม่ได้ จึงเกิดการขาดทุน และไม่สามารถแก้ไขหลักเลี้ยงชีพหาได้ด้วยการส่งเรือไปเดินทางน่านน้ำอื่นที่มีสินค้ามรรทุก หรือให้พ่อค้าอื่นเช่าเรือไปชั่วคราว เพราะขัดกับระเบียบที่วางไว้ว่านายเรือจะต้องเป็นนายทหารเรือไทย ซึ่งระเบียบข้อนี้เป็นการขัดกับความนิยมของโลกพาณิชย์ โดยเฉพาะนายเรือเหล่านี้เป็นคนหนุ่ม มีประสบการณ์น้อย ไม่มีบริษัทโลกมารับประกันเรือ แม้จะมีบ้างก็เสียค่าพรีเมียมสูง ไม่คุ้มกับกำไรที่ได้ เมื่อไม่มีใคร

¹ พจน. ร.6 รล.20/22 หนังสือกราบบังคมทูลของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เลขที่ 8/2460/04228 ลงวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2460.

² "History of Siamese Shipping Company" เรื่องเดียวกัน.

กล้ารับประกัน พ่อค้ากษยาค ไม่กล้าบรรทุกสินค้า โดยเฉพาะบรรทุกเที่ยวกลับ ทำให้กลายเป็นเรือที่เดินทางเคี้ยวอยู่โดยตลอด เป็นการสิ้นเปลืองใส่หุ้มมาก ครั้งนี้กรมพระจันทบุรีนฤนาถ จึงทรงปรึกษากับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ถึงทางแก้ไข และได้ทรงกราบบังคมทูลว่า

...ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดบริษัทนี้ให้เป็นบริษัทค้าขาย โดยแท้เสียคราวหนึ่ง คือให้ใช้นายเรือแล่นขายข้างกลฝรั่ง ส่วนออฟฟิเชอร์รองขึ้นไซ ไทยฝึกหัดไปตามระเบียบของเรือพาณิชย์ ถ้าแม่กระทรวงทหารเรือจะอุดหนุนถวาย นายทหารเรือด้วย การที่จะเปลี่ยนเป็นพาณิชย์นาวี ดังที่มีพระราชประสงค์ คือให้การเดินเรืออยู่ในมือไทยล้วน ก็จะโคจจกโคสนธิสนมก็ แล เรวชน... สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตรับสั่งว่าทรงเห็นชอบด้วยเพราะเหตุที่กระทรวงทหารเรือเองก็ต้องการคนมากขึ้น การที่จะทอดจายนายทหารเรือให้แก่พาณิชย์นาวีนั้น ก็ไม่คอยสะดวกนัก...¹

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นด้วยกับพระคำริทุกประการในการที่จะเปลี่ยนระเบียบการของบริษัทพาณิชย์นาวีให้เป็นบริษัทค้าขายอย่างแท้จริงชั่วคราว โดยใช้นายเรือและช่างกลฝรั่งแทน² และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ก็ได้ทรงกราบทูลถวายความเห็นเพิ่มเติมในเรื่องนี้ในพระราชหัตถเลขาตอบกรมพระจันทบุรีนฤนาถว่า

...การเดินเรือนั้นเหมือนกับวิชาใด ๆ ทั้งหมด ซึ่งผู้รู้ด้วยกันจักต้องเคารพต่อความสามารถของผู้มีความคุ้นเคยและชำนาญมาก นายทหารของเราทั้งหลายนี้ ทั้งนั้น เมื่อต้องเป็นนายเรือรองของกัปตันชาวต่างประเทศ ไม่เลือกวิชาใดใด ที่มีความชำนาญทะเลเป็นจำนวนมากกว่าคุณความดีสูงกวาว, ก็ไม่ว่าเห็นเป็นขอเสียหายอย่างใดเลย และหม่อมฉันยังคง เหนอยู่ว่าจำเป็นแล้วควรต้องใช้นายทหารเรือเป็นนายเรือ แล นายช่างกล

¹ หจข. ร.6 สบ.001/20 สำเนาหนังสือกรมบังคมทูลของพระจันทบุรีนฤนาถ แสดงความเห็นที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงทางการของบริษัทใหม่ ลงวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2463.

² หจข. ร.6 สบ.001/20 พระราชหัตถเลขาถึงกรมพระจันทบุรีนฤนาถ เลขที่ 1/226 ลงวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2463.

ชั้นรอง ๆ อยู่ในเอง จึงจุกได้บรรลุผลที่จะแซมขึ้นเป็นตัวกับคนไทยในภายหน้าโดยได้รับความเชื่อถือบริบูรณ์ทุกฝ่าย แลกว่าจะถึงเวลานั้นก็จะอาจหา นายเรือไทยที่มีอายุสมควรแสดงความชำนาญจริง ๆ เป็นกับตันได้... ในส่วนกับตันแลคนกลฝรั่งที่จะจางมาใช้นั้น ถ้าบริษัทพยายามหาจางคนที่เป็นผู้ใหญ่มาก ๆ สักหน่อย ก็จักเป็นเครื่องสนับสนุนการที่กระทรวงทหารเรือจะท้วงบ้างมีความเสียใจในหมู่ทหารเรืออันโหดสวักยิ่งขึ้น แต่ถ้ามองบริษัทเห็นแก่จางจุกจางคนหนุ่ม ๆ มาเป็นกับตันแล้วจะไฉนแล เป็นความลำบากแก่กระทรวงทหารเรือเป็นแน่ เพราะ เทาก็ว่าความชำนาญแลความรูปร่าง ๆ กัน เราเลือกไชฝรั่งเพราะ เป็นฝรั่ง แลเพราะไม่เชื่อไทยกันเอง...¹

แต่ในที่สุด การดำเนินงานของบริษัทพาณิชย์นาวีก็ประสบอุปสรรคมากขึ้นเรื่อย ๆ จนต้องโอนให้บริษัทบอร์เนียวของอังกฤษเข้าจัดการ ซึ่งตรงความประสงค์เดิมของราชทูตอังกฤษในขณะนั้น ในเรื่องนี้ ตอนแรก สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทรงมีพระดำริเห็นควรให้บริษัทแองโกลสยาม ซึ่งเป็นคู่แข่งชั้นของบริษัทบอร์เนียวจัดการต่อไป เพราะทรงเห็นว่า บริษัทแองโกลสยามไม่ได้เป็นผู้แทนการเดินเรือระหว่างสิงคโปร์ ฮองกง และกรุงเทพฯ จึงน่าจะเหมาะกว่าบริษัทบอร์เนียว ซึ่งเป็นผู้แทนบริษัทเรือสเตรคส์ตีลคิมซิป และบัตเตอร์ฟิลด์แอนด์สไวร์ ซึ่งคงจะต้องนึกถึงประโยชน์ของชาติเดียวกันก่อนไทย แต่พระดำริของพระองค์ไม่เป็นผล ผู้จัดการบริษัทบอร์เนียว จึงได้เป็นผู้จัดการบริษัทพาณิชย์นาวีสยามต่อไป ซึ่งในที่สุดก็จางล้มเหลว²

การที่สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทรงดำริจัดตั้งการพาณิชย์นาวีขึ้นนี้ แม้จะไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จดูลงไปได้โดยตลอดรอดฝั่งก็ตาม แต่ก็เป็นเครื่องแสดงถึงพระประสงค์ และความตั้งพระทัยอันดีในการที่จะใช้เรือที่ยึดได้จากฝ่ายแพ้สงครามมา

¹ หจข. ร.6 สบ.001/20 พระหัตถเลขากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตถึงกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ลงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2463.

² กองทัพเรือ, พระประวัติและพระจริยาวัตร ของจอมพลเรือสมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และเอกสารที่ได้ทรงปฏิบัติราชการ, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพกรมพระนครสวรรค์วรพินิต, 10 เมษายน 2493, หน้า ก. - ข.

เป็นประโยชน์ให้ไต่มาที่สุด ทั้งในทางการค้าและในกองทัพเรือ นอกจากนี้ ยังเป็นโอกาสที่จะฝึกนายเรือและช่างคนไทยให้สามารถควบคุมเรือของไทยได้ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยนายเรือฝรั่งอีกด้วย ในข้อนี้เห็นว่าพระองค์ทรงประสบความสำเร็จพอสมควร เพราะสิ่งที่ทรงพระดำริ เป็นผลในทางปฏิบัติได้จริงตามที่ทรงตั้งพระทัยไว้แม้จะเป็นระยะสั้นมากก็ตาม

จากการศึกษาประเด็นสำคัญ ๆ ในการปฏิบัติราชการในกองทัพเรือช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2446 ถึง 2463 ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตไปแล้วนั้น จะพบว่า พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ด้วยพระวิริยะอุตสาหะ ความตั้งพระทัยดี และความรับผิดชอบในตำแหน่งหน้าที่อย่างหาข้อบกพร่องได้ยาก ทั้ง ๆ ที่หน้าที่ในราชการบางอย่างขัดต่อความรู้สึกของพระองค์อย่างตรงกันข้าม พระองค์มิได้ทรงละเลยที่จะทรงปฏิบัติตามหน้าที่นั้น ๆ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงปฏิบัติตามหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา และทรงตระหนักถึงความสำคัญของงานในหน้าที่เหนือสิ่งใด การพิจารณาข้อราชการใด ๆ จึงเป็นไปด้วยความตั้งพระทัยจริงที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ราชการอย่างแท้จริง โดยมีใตทรงคำนึงถึงผู้ใดทั้งสิ้น แม้แต่องค์พระมหากษัตริย์ อาทิเช่น เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภจะสร้างเรือพระที่นั่งชั้นใหม่แทนเรือพระที่นั่งมหาจักรีลำเดิม ซึ่งมีอายุมากและชำรุดทรุดโทรม กับทั้งจะเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปซึ่งจำเป็นต้องมีเรือรบถวายอารักขา และขณะนั้นกองทัพเรือไม่มีเรือรบที่มีประสิทธิภาพพอ กระทรวงทหารเรือจึงเสนอให้สร้างเรือรบตามเสด็จ ทั้งนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิตได้ทรงมีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลเสนอความเห็นอย่างตรงไปตรงมาว่า "...ไม่ควรสร้างเรืออะไรขึ้นเพื่อสำหรับตามเสด็จแต่ประโยชน์เดียวเท่านั้น ควรให้เป็นเรือที่อยู่ในสัณนิบาตการสร้างกองทัพเรือแลตามสัณนิบาตที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ทูลเกล้าถวายนั้น..."¹ ด้วยทรงหวังที่จะให้เกิดผลประโยชน์แก่กองทัพเรือในขณะเดียวกันไปด้วย โดยไม่ทรงเกรงต่อพระราชอาญาแต่อย่างใด

¹ กองทัพเรือ, ลายพระหัตถ์ ฉบับที่ 25/130/07206 กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 20 สิงหาคม ร.ศ. 130 (2454).

นอกจากนี้ ในกรณีการแต่งตั้งตำแหน่งข้าราชการในกระทรวงทหารเรือในปี พ.ศ. 2458 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ทรงมีพระราชดำริขัดแย้งกับสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ในตำแหน่ง "ผู้ช่วยเสนาบดี" ซึ่งทรงพระราชดำริเห็นควรตั้ง ขึ้นใหม่ เพื่อให้กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร ดำรงตำแหน่ง และตำแหน่ง "เสนาธิการ ทหารเรือ" ซึ่งทรงพระราชดำริเห็นควรให้พระยามหาโยธาดำรงตำแหน่งไปก่อนทั้งนี้ สมเด็จพระ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทรงกราบบังคมทูลชี้แจงข้อคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา โดยไม่ทรงเกรงต่ออำนาจของผู้อื่น ความที่ทรงกราบบังคมทูลขอพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ กล่าวถึงความสำคัญในตำแหน่งหน้าที่ทั้งสอง และคุณลักษณะความเหมาะสมกับตำแหน่งของบุคคล ทั้งสองดังกล่าวอย่างละเอียด โดยทรงปรารภไว้ในหนังสือกราบบังคมทูลนี้ควยว่า

...ข้าพระพุทธเจ้าได้คำริศรึกรองใกรุ่กรวญโดยคุณุโลมปฏิโลมรอบคอบแล้ว มีความ อักอวนุใจและเกรงพระราชอาญาเป็นลนเกลลาที่ซาพระพุทธเจ้ายังไม่สามารถมีความ เห็นคลอยตามพระราชดำริใดตลอดไป ครั้นจะกราบบังคมทูลพระกรุณาไปก็อาจเป็นที่ ระคายเคืองใตปลาตองฐลึพระบาท ทั้งจะทองเจือไปในทางที่เสมือนว่าซาพระพุทธเจ้า ปรักปรำศักุโกลาสุททางใตทวงคี่ของผู้นอยในบังคับบัญชา อันเป็นลิ่งซึ่งไมงคงามคู้ควรแก ญเป็นญใหญ่ แต่ครนจะไมกรบบังคมทูลตามความเห็นโดยความสุจริตจรงใจ กร่าดก ถงนำพระพิพัตนสัคยาธิษฐาน ซึ่งซาพระพุทธเจ้าใกรับพระราชทานอญมิโคซาถู ประการ หนึ่ง, ความรับญคชอบในหน้าที ประการหนึ่ง แลการที่ใกรงุพระกรุณาชุบเกลลาใให้เป็น องคมนตรี โดยนำสาบาลดา จะกรบบังคมทูลความเห็นแลขอความท่งปวงโดยจรงใจ ปรุราศจากฉันทาโฆษาไมทหายาคคินันอีกประการหนึ่ง...จึงจำเป็นที่ซาพระพุทธเจ้าจะ ทองกรบบังคมทูลตามความเห็น โดยปราศจวอกคคิ 4 ประการ แลโดยสัคยจรง ซึ่งจะ ไคมีเจตนารายทอญหนึ่งญโค แมแต่เพียงเลกนอยนหนามิโคเลย...¹

แต่ในระหว่างนี้ ได้มีพระบรมราชโองการแจ้งพระราชประสงค์เพิ่มเติมมา ซึ่ง เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างใหญ่ของลักษณะ และวิธีการปกครองในกระทรวงทหารเรือ การเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลในตอนแรกจึงเป็นอันตกไป ลักษณะปกครองตามพระราชดำรินี้

¹ หจช. ร.6 ก.20.1/27 หนังสือกราบบังคมทูลของ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ลงวันที่ 17 มีนาคม 2458 เรื่อง จักรเยียบราชการกระทรวงทหารเรือ.

แบ่งโครงสร้างออกเป็น ส่วนการปกครอง (administrative) ขึ้นอยู่กับเสนาบดีส่วนหนึ่ง และส่วนการบริหาร (executive) ขึ้นอยู่กับเสนาธิการอีกส่วนหนึ่ง อันเป็นการปกครอง ในรูปลักษณะ เคมีแคโบราณ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงยกเลิก เปลี่ยนแปลงใหม่ และใช้ระเบียบใหม่ตั้งกล้านั้น เรื่อยมาจนได้รับพระบรมราชโองการให้ เปลี่ยนแปลงกลับไปเป็นแบบเดิม พระองค์ถึงกับทรงท้อพระทัยถึงทรงกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชาอนุญาตลาออกจากตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงทหารเรือว่า

๑. การที่จะเปลี่ยนแปลงระเบียบการอันเป็นโครงใหญ่ โดยพระราชดำริครั้งนี้ ก็จะต้องการความตระเตรียมอันสุขุมหนักแน่นเป็นอันมาก ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกหย่อนในความ สามารถของข้าพระพุทธเจ้าที่จะดำเนินการนี้ให้สำเร็จเรียบร้อยได้ในทันที หรือโดย เร็วทันพระราชประสงค์... แต่ทั้งนี้คงจะไต่ทรงพระราชดำริโดยพระวิจารณ์อันสุขุม แลแล้ว การที่ข้าพระพุทธเจ้าจะกราบบังคมทูลตามความเห็นอย่างใด ก็คงไม่ลงถดถอยกับ ทางที่ไต่ทรงพระราชดำริ เป็นหลักยืนยันโดยพระบรมราโชบายนี้ใด แลราชการที่มุ่งปวง กุศลของข้าพระพุทธเจ้าไปโดยพระบรมราโชบายเป็นที่ตั้ง จึงจะสมควร... ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึก ว่าการอันนี้เป็นอันพ้นจากความสามารถของข้าพระพุทธเจ้าแล้ว, แลเมื่อจะคือสนอง พระเดชพระคุณที่ไปก็คงจะไม่เป็นผลดีแก่ราชการ แลคงต้องเป็นที่ระคายเคืองต่อ องค์พระบาทในไมสุธาเป็นแน่แท้ อนึ่งเลขาธิการงานตามวิถีและรูปการที่ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดทำมาแล้ว ก็ไม่ได้มีผลสมดังพระราชประสงค์จนของทรงพระราชดำริแก่รูปการใหม่เป็น โครงใหญ่ครั้งนี้ ก็ประจักษ์แน่ชัดว่า ข้าพระพุทธเจ้าขาดความสามารถที่จะปฏิบัติราชการ แขนงทหารเรือให้เป็นที่พอใจโดยชอบด้วยพระราชนิยม แลเห็นพระราชประสงค์อยู่ส่วนหนึ่ง แล้ว... ขอพระราชทานกราบบังคมทูลวิงวอนให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าได้พ้นจากตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงทหารเรือเสียสักครั้ง เพื่อเป็นโอกาสใหญ่ที่ สามารถไต่สนองพระเดชพระคุณในราชการของไต่ฝ่าล่ององค์พระบาทได้คำเนิรจูลดวง ไปโดยสวัสดิภาพตามพระราชประสงค์...¹

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้ทอดลายพระหัตถ์ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตตั้งกล่าว ซึ่งแจ้งถึงความตั้งพระราชหฤทัยที่จะ

¹ หนังสือกราบบังคมทูลของกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทอบพระบรมราชโองการ เพิ่มเติม, เรื่องเดียวกัน.

ให้เสนาบดีไค้มีอำนาจทางบังคับบัญชาและตรวจการงานไค้คล่องตัวถนัดถื่นขึ้นเป็นสำคัญ หากไค้มีพระราชประสงค์จะส่งเสริมบุคคลไค้ไค้¹ และเมื่อเสนาบดีกระทรวงทหารเรือทรงเห็นว่าไม่สามารถที่จะจัดดำเนินการตามพระราชประสงค์ไค้ไค้ทรงพระราชดำริให้จัดการไปตามระเบียบเดิม โดยทรงกำชับให้ตระหนักถึงความสำคัญของตำแหน่งเสนาธิการใ้มาก การกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือครั้งนั้น จึงเป็นอันยกเลิกไป

ในระหว่างที่พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือมาเป็นเวลานานนี้ ไค้ทรงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบอย่างสูง ทั้งในส่วนที่ทรงปฏิบัติด้วยพระองค์เอง และส่วนที่ทรงมอบหมายใ้ผู้อื่นไค้บังคับบัญชาปฏิบัติ และเมื่อทรงเห็นว่างานในความรับผิดชอบของพระองค์ไม่สามารถสำเร็จดูลงไปไค้ควยดี ก็ทรงมีพระสำนึกในความรับผิดชอบต่อตำแหน่งหน้าที่ของพระองค์ คึงเช่น ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 หลังจากไค้ขอมแซมเรือเชลยที่ยั้ไค้ไค้เรียบร้อยแล้ว พระองค์ทรงดำริจะตั้งบริษัทเรือไทยส่งสินค้าไปต่างประเทศ ให้พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี (มอง โชติกพุกกณะ) เป็นผู้จัดการจัดสินค้าบรรทุกเรือ 2 ลำ เรือเยี่ยมสมุทร 1 ลำ เรือเคินสมุทร 1 ลำ ก็ปัดันและคนประจำเรือไค้คนไทยล้วน ซากลับจากฮ่องกง เรือเคินสมุทรกลับถึงกรุงเทพฯ อย่างเรียบร้อย แต่เรือเยี่ยมสมุทรไปเกยหินโสโครกอับปางในทะเลจีนใ้ในบันทึกของ มจ.หญิงประสงคสม บริพัตร กล่าวถึงเหตุการณ์ว่า

...พอเสวยเสร็จจ้ทราบข่าวเรือแตก ตกพระทัยถึงกับทรงพระอาเจียรออกหุมค...
 หูลหอมอกมพระทัยและเสียดพระทัยมากที่เกยว...บรมมไม่หลับ เขาซึกไม่ไค้เสคจู
 กระทรวง รับสั่งว่าอายุหน้าที่เป็นผู้รับรองว่า นายทหารเรือไทยจะทำการเดินเรือไค้
 พอออกครั้งแรกก็เป็นเช่นนี้ และจะอยู่รับราชการต่อไปไค้ไค้ จึงทรงเขียนลายพระหัตถ์
 กราบถวายบังคมลาออกจากราชการ ในฐานทำให้เสื่อมเสียเกียรติของทหารเรือ
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัย
 ไม่ทรงถือโทษ ทรงเห็นว่าทำโดยความตั้งใจดี ทรงขออนุยรับราชการต่อไปอยู่ใ้ให้ออก
 เลย เป็นอันว่าคงอยู่รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไปตามเดิม คึงแต่วันที่ทรงทราบ

¹ หนังสือตอบลายพระหัตถ์เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ตามพระราชกระแสรับสั่ง,
 เรื่องเดียวกัน.

ว่าเรือแตกแล้วทุกคนไม่มีเวลา সময়พระทัยเลย เคยบรมมถลึงง่ายก็กลายเป็น
 หลับยาก...¹

จากความตั้งพระทัยจริงในตำแหน่งหน้าที่ของพระองค์ แม้จะไม่ในงานที่พระองค์
 ทรงฝึกฝนศึกษามาโดยเฉพาะ และแม้บางอย่างพระองค์ก็ทรงฝืนพระทัยกระทำในสิ่งที่
 ขัดกับความรู้สึกที่แท้จริงก็ตาม จึงทำให้พระองค์ทรง เป็นผู้ที่ เหมาะสมกับตำแหน่ง เสนาบดี
 กระทรวงทหารเรือ ซึ่งเป็นกระทรวงที่มีระบบงานซับซ้อนยุ่งเหยิงมากยิ่งกระทรวงหนึ่ง เป็น
 อย่างดี และพระองค์ทรงพิสูจน์แล้วว่า ทรงสามารถบริหารราชการในตำแหน่งดังกล่าวได้
 เต็มพระกำลังความสามารถ และประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจพระราชหฤทัยไม่น้อยทีเดียว

การปฏิบัติราชการในกองทัพบก (ในตำแหน่ง เสนาธิการทหารบก)

แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตจะได้ทรงเสด็จไปศึกษาวิชาการ
 ทหารบกในประเทศเยอรมนีเป็นเวลาทั้งสิ้น 9 ปี แต่เนื่องจากสถานการณ์บ้านเมืองของไทย
 ในช่วงที่ทรงสำเร็จการศึกษาและเสด็จกลับเมืองไทยนั้น เป็นช่วงที่กองทัพเรือกำลังต้องการ
 การปรับปรุงฟื้นฟูแก้ไขครั้งยิ่งใหญ่ และขณะนั้น พระราชโอรสและพระญาติพระวงศ์ที่ทรงเสด็จ
 ไปศึกษาวิชาการทหารเรือมาโดยเฉพาะ ก็ยังไม่ทรงเสด็จกลับ ที่เสด็จกลับเมืองไทยนั้น เป็น
 ช่วงที่กองทัพเรือกำลังต้องการการปรับปรุงฟื้นฟูแก้ไขครั้งยิ่งใหญ่ และขณะนั้นพระราชโอรส
 และพระญาติพระวงศ์ที่ทรงเสด็จไปศึกษาวิชาการทหารเรือมาโดยเฉพาะก็ยังไม่ทรงเสด็จ
 กลับ ที่เสด็จกลับมาบ้างแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯก็ยังไม่ทรง เห็นว่ามีคุณสมบัติ
 พร้อมพอที่จะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการบูรณะฟื้นฟูจักระเบียบในกองทัพเรือได้ สมเด็จพระเจ้าฟ้า
 กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต พระราชโอรสที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก ซึ่งเพิ่งเสด็จ
 กลับจากประเทศเยอรมนี และเพิ่งจะทรงเข้ารับตำแหน่ง เสนาธิการทหารบกได้เพียงไม่ถึงปี
 จึงทรงได้รับพระบรมราชโองการให้เสด็จมาทรง รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร เรือครั้งที่ 1
 มาแล้ว

ดังนั้น ในช่วงแรกของงานที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเข้ารับตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ในปี พ.ศ. 2446 เป็นเวลาประมาณ 8 ถึง 9 เดือน จึงนับเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานเกินกว่าที่จะสามารถประเมินบทบาทของพระองค์ในกองทัพบกได้แต่อย่างใดก็ตาม จากงานที่ทรงศึกษาทางด้านวิชาเสนาธิการทหารบกมาโดยเฉพาะจากประเทศเยอรมนี ซึ่งเป็นที่ยอมรับในด้านการทหาร ก็น่าจะเป็นเครื่องประกันได้ว่าทรงมีคุณสมบัติและพระปรีชาสามารถ เหมาะสมกับตำแหน่งเสนาธิการทหารบกมากกว่าผู้ใด และจากงานที่มีหลักฐานว่า เมื่อทรงได้รับพระราชโองการให้ทรงเข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ นั้น พระองค์ทรงกำลังอยู่ในระหว่างการทรงนำทหารไปซ้อมรบที่จังหวัดราชบุรีด้วยพระองค์เอง¹ ก็แสดงให้เห็นถึงความเปี่ยมพรสวรรค์โดยแท้จริงของพระองค์ ในงานที่ทรงปฏิบัติทุกสิ่งเยี่ยงทหารทุกคนพึงปฏิบัติ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะที่ทรงเป็นผู้บังคับบัญชา นอกจากนี้ ในระหว่างที่ทรงรับราชการในตำแหน่งเสนาธิการทหารบกนั้น พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนแปลงแบบแผนการฝึกหัดทหารมากมายหลายประการ ตลอดจนได้ทรงเปลี่ยนแปลงรูปแบบกรมเสนาธิการให้ทันสมัยอย่างประเทศที่เจริญแล้วอีกด้วย²

อนึ่ง นอกจากพระกรณียกิจในกิจการเสนาธิการทหารบกดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสด็จไปสดับศรัทธาที่เมืองที่กรมราชเลขาธิการ เป็นครั้งคราว เมื่อทรงว่างจากงานในหน้าที่ประจำ หรือตามแต่โอกาสจะอำนวย เพื่อที่จะได้ทรงศึกษาพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับราชการแผ่นดินและการดำเนินรัฐาภิบาลนโยบายของประเทศชาติ³ ควบคู่ไปด้วย จึงเท่ากับเป็นโอกาสที่จะได้ทรงศึกษาเรียนรู้ถึงราชการ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 458.

² ธีรวิจิตร สุทธิสงคราม, เรื่องเดิม, หน้า 428.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 427 - 428.

แผนดินทางฝ่ายพลเรือน ตั้งแต่เริ่มแรกทรงเข้ารับราชการ ซึ่งยังผลในระยะยาวให้พระองค์
ได้ทรงก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในทางการ เมืองมากขึ้นเป็นลำดับในสมัยต่อ ๆ มา

หลังจากที่ไต่ทรงย้ายไปดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือ และเสนาบดี
กระทรวงทหารเรือเป็นเวลานานถึง 17 ปี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต
ก็ทรงได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ทรงย้ายกลับมาดำรงตำแหน่งเสนาธิการ
ทหารบกตามเดิม ทั้งนี้ด้วยเหตุที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
เสนาธิการทหารบก ได้เสด็จทิวงคต ซึ่งทำให้ตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ซึ่งเป็น
ตำแหน่งสำคัญยิ่งว่างลง¹ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตก็ทรงรับสนองพระบรม
ราชโองการด้วยความพอพระทัย ถึงที่ มจ.หญิงประสงคสม บริพัตร ได้บันทึกไว้ว่า
"...คุณหม่อมทรงพอพระทัยที่ไต่ย้ายมาทหารบก รับสั่งว่า ถ้าทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงทหารเรือต่อไปอีก ก็ไม่มีความรู้ที่จะทำให้ทหารเรือเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นอีกได้ จะ
สั่งเรื่อรบอีกก็ไม่มีเงิน..."²

ในการกลับมาทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกครั้งที่สองนี้ พระองค์ไต่ทรง
สนพระทัยที่จะให้ความสนับสนุนการอากาศยานมากเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากงานในหน้าที่
ประจำ ซึ่งจะต้องทรงรับผิดชอบตรวจตราวางระเบียบแบบแผน ข้อบังคับต่าง ๆ ทั้งรวบรวม
แผนที่ที่จะใช้ในกรมทหารบก ในการตรวจระยะทางและดารเดินทัพ ตลอดจนการอำนวยความสะดวก
การศึกษาในกรมทหารบกอีกด้วย³ การที่พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการอากาศ

¹ หจช. ร.6 ก.2/25 ประกาศตั้งเสนาธิการทหารบก เลขที่ 177/6 (19 มิถุนายน 2463).

² มจ.หญิง ประสงคสม บริพัตร, เรื่องเดิม, หน้า 477.

³ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 - 2475, วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 185.

ยานเป็นพิเศษนั้น กว๋ยทรงเห็นว่า การบินจะทำให้ราชการทหารมีอำนาจศรัทธาปัจจุามิตรจะ
 ได้ยำเกรงไม่กล้าห่มประมาท นับเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างแสนยานุภาพทางทหาร
 อย่างยิ่ง กังตอนหนึ่งในคำแถลงการณ์จากกรมเสนาธิการทหารบก ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม
 หลวงนครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงย้ำถึงคำแถลงการณ์ของกรมหลวงพิศณุโลกประชานารถ ที่
 กล่าวถึงความสำคัญของกำลังในอากาศ ว่าเป็นโลหะอันแท้จริงอย่างเดียวกับที่จักมีการ
 สงครามมาถึงประเทศไทยได้ ทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการณ์ในขณะนั้นด้วย ว่า
 "...ข้าพเจ้าผู้มารับหน้าที่เสนาธิการทหารบกในบัดนี้มีความเห็นสอดคล้องตรงกันกับพระคำ
 ซึ่งกล่าวในทูลประการ, เป็นการสมควรจำเป็นโดยแท้ที่ชาวเราจักช่วยกันบำรุงกำลังของ
 บ้านเมืองในอากาศให้จำเรือโดยรวดเร็ว..."¹

ทั้งนี้ พระองค์ได้ทรงดำเนินการบำรุงกำลังในอากาศด้วยการจัดหาเครื่องบินเพิ่ม
 จัดสนามไว้ เป็นพื้นที่ที่เครื่องบินจะขึ้นลงได้สะดวก ซึ่งทรงตั้งพระทัยจะให้มีประจำทุก ๆ จังหวัด
 จังหวัดละแห่ง เป็นอย่างน้อย โดยได้ทรงขอความร่วมมือไปยังสมุหเทศาภิบาล สำเร็จราชการ
 มณฑล และผู้ว่าราชการจังหวัด ในการจัดเลือกสถานที่สำหรับจัดสร้างสนามบินประจำจังหวัด
 ซึ่งได้ทรงได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี² ครั้นถึงปี พ.ศ. 2465 ก็ได้ทรงขอเพิ่มเงินงบประมาณ
 สำหรับการบินเป็นรายปี ปีละ 600,000 บาท โดยได้ทรงแจกแจงรายละเอียดค่าใช้จ่ายใน
 ราชการก้าน้อย่างละเอียด³ นอกจากนี้ ยังได้ทรงพยายามชักชวนให้บรรดาประชาชนเลื่อมใส

¹"คำแถลงการณ์ จากกรมเสนาธิการทหารบก," หนังสือพิมพ์สยาม (สยามออก
 เซอร์เวอริ์), เล่ม 44, วันพุธที่ 14 กรกฎาคม 2463, หน้า 2 - 3.

²เรื่องเดียวกัน.

³พช. ร.6 ก.15/7 มจ. มงคลประวัติกรามบังคมทูลเรื่องเงินใช้จ่ายในการ
 ตั้งกองบินทหารบก ลงวันที่ 20/12/65.

ในการบิน มีผู้บริจาคเงินสร้างเครื่องบินให้แกกรมอากาศยานเป็นจำนวนมาก แม้แต่ชื่อ
 สัตยูชาติภรนาทหารอากาศ พระองค์ทรงคิดประทานให้หลายชื่อ ทั้งยังทรงเคยเสด็จขึ้น
 เครื่องบินซึ่งขับโดยคนไทยเป็นคนแรก นักบินผู้ใดทำการบินดี ก็โปรดประทานแห่แบบอักษร
 พระนามเป็นทองลงยาบ้าง เงินลงยาบ้าง เป็นรางวัลตามแก่จะพอพระทัย¹

ตลอดเวลาที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง
 นครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงเอาพระทัยใส่ในงานที่เกี่ยวข้อง และเป็นประโยชน์ต่อกองทัพบก
 อย่างละเอียดถี่ถ้วน และจะทรงทอดูทุกอย่างในอันที่จะเอื้อประโยชน์ให้งานดำเนินไปได้ด้วย
 ความราบรื่น ดังจะพบว่า ในการประชุมครั้งที่ 22 ของคณะกรรมการองคมนตรี ตรวจจก
 งบประมาณการรับจ่ายเงินแผ่นดิน ว่าด้วยงบประมาณประจำปีของกระทรวงกลาโหมนั้น
 พระองค์ทรงเป็นผู้แทนของฝ่ายกองทัพบกในการแถลงข้อที่ประชุม ถึงรัฐประศาสน์นโยบายของ
 กองทัพบก เพื่อประกอบการพิจารณา โดยทรงเห็นว่า

... การเตรียมรบโลกนี้ทำโดยอนุโลมตามกำลังเงินของบ้านเมืองเสมอมา ไม่เคยใช้
 เงินกู้สำหรับกรณีดังเช่นประเทศอื่น ๆ ทั่วเลย การทหารเวลานี้ยังไม่ค่อยขยายขึ้น
 ตามตามโครงการที่หาไว้ในอดีตอีก ไม่พอก้าวถึงอัตราศึก บัดนี้ควรเพิ่มขึ้นไปพอให้
 ตามอัตราปกติที่หาไว้ในแล้วเท่านั้น ซึ่งจะคงขยายในทางวิชาการ (เพื่อมีโหลหลังจาก
 การเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่) ในทางอาวุธยุทธภัณฑ์ ๒ แขนกนี้เป็นข้อใหญ่ ความจริง
 ทหารของเราไม่ใคร่มาดวงความเจริญเหมือนอย่างเช่นบางประเทศ ดังเช่นที่มีเสียง
 วิดกกันอยู่เลย ถ้าหากสันนิบาตชาติจะคิดคำนวณเงินจ่ายประจำปีใหม่ด้วยเป็นรายตัว
 พลเมืองโดยเกณฑ์อาณาเขตก็ เกณฑ์จำนวนสำมะโนครัวก็ เราควรที่จะจ่ายไ้มาก
 กว่านี้เสียอีก...²

นอกจากงานในหน้าที่ประจำตำแหน่งเสนาธิการทหารบกแล้ว พระองค์ยังต้องทรง
 เข้าร่วมในกิจกรรม "เสือป่า" ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย โดยทรง

¹ มจ.หญิง ประสงค์สม บริพัตร, เรื่องเดิม, หน้า 477.

² หจช. สบ. 2.5/1 การประชุมกรรมการองคมนตรีตรวจจกงบประมาณการรับ
 จ่ายเงินแผ่นดิน.

ได้รับพระราชทานยศเป็น นายกองตรี ในวันที่ 22 กรกฎาคม ร.ศ. 130 และเลื่อนเป็น นายกองเอกในวันที่ 25 พฤษภาคม ร.ศ. 131¹ และยังทรงได้เป็นนายกองพิเศษของกอง รักษาคนแคนมณฑลนครสวรรค์อีกด้วย² ทั้งนี้ แสดงถึงความตั้งพระทัยที่จะทรงร่วมมือใน กิจกรรมต่าง ๆ อันจะส่งเสริมพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์โดยมิได้ทรงหลีกเลี่ยง บิดพลิ้ว แข็งกระด้างแต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่ ในการที่นายทหารสัญญาบัตรชั้นอาวุโสในกองทัพ บกและเรือ ซ้ำยังเป็นพระราชวงศ์อีกด้วยนั้น ต้องยอมกลายเป็นพลเสื่อป่า หรือนายกองเสื่อป่า ไปฝึกอยู่กับอาสาสมัครเสื่อป่า เพียงเพื่อจะได้รับสิทธิการเป็นสมาชิกสมัครเสื่อป่า อันจะได้เป็น ทางที่จะมีโอกาสเข้าใกล้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่นเดียวกับสมาชิกเสื่อป่าอื่น ๆ ซึ่ง เป็นเพียงบุคคลสามัญธรรมดา นอกจากนี้ ในการแต่งตั้งผู้บังคับบัญชากองเสื่อป่า มหาเดเล็ก ผู้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งไม่เคยฝึก หรือมีความรู้ทางด้านวิชาการทหาร มาก่อน ก็ได้รับพระราชทานตำแหน่งสูง ส่วนนายทหารชั้นผู้ใหญ่และเจ้านายพระราชวงศ์ ซึ่ง เคยศึกษาวิชาการทหารจากต่างประเทศมา กลับได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งต่ำกว่านั้น นับว่า เป็นเรื่องที่น่าพิศวง และเจ้านายส่วนใหญ่ไม่พึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม หลวงนครสวรรค์วรพินิต ก็มีได้ทรงแสดงให้เห็นว่าทรงพอพระทัยหรือไม่ประการใด ทรงได้ รับพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติอย่างไร ในตำแหน่งหน้าที่ใด ก็ทรงปฏิบัติตามพระราชประสงค์ โดยมิได้ขัดขืน ด้วยทรงตระหนักถึงหน้าที่ของข้าราชการที่พึงมีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้เป็นอย่างดี

จากบทบาททางด้านวิชาการทหารของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ดังที่ ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ทางด้านวิชาการในช่วงท้ายสมัยรัชกาลที่ 5 และตลอดสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรง

¹ ทจร. ร.6 บ.16/10 ทเบียงพง ประจำตัวนายกองนายหมู่ในกองเสื่อป่า.

² พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เรื่องเดิม, หน้า 587.

เป็นบุคคลสำคัญยิ่งผู้หนึ่งในการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงระเบียบงานราชการทหาร ทั้งทหารบก และทหารเรือให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านการทัพเรือ ซึ่งทรงปฏิบัติราชการในฐานะผู้บัญชาการทหารเรือ และเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ เป็นเวลาติดต่อกันถึง 17 ปี อย่างไรก็ดี จากประเด็นสำคัญต่าง ๆ ที่กล่าวมาในการปฏิบัติราชการในกองทัพทั้งสอง สามารถแสดงให้เห็นถึงปัญหา และเงื่อนไขที่สำคัญในอันที่จะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของพระองค์เป็นอย่างมาก เพราะในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีเหตุการณ์สำคัญ ๆ ซึ่งมีผลกระทบ ต่อบทบาทของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตหลายประการ อาทิ เหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 มหาสงครามโลกครั้งที่ 1 และตลอดจนการตั้งกรมเลื่อยป่าขึ้น เป็นต้น ซึ่งเฉพาะ การตั้งกรมเลื่อยป่าขึ้นนั้นก่อให้เกิดบทบาทของทหารและพระราชมารชวลิตสำคัญลงเป็นอย่างมากอยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสิทธิพิเศษแก่สมาชิก เลื่อยป่า อันได้แก่ ข้าราชการพลเรือน ขุนนาง และสามัญชนทั่วไปเหนือข้าราชการทหาร และ พระราชวงศ์อย่างเห็นได้ชัด และจากเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 ซึ่งคณะผู้ก่อการก็ประกอบด้วย ทหารเสียเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับจากการสอบสวนภายหลัง ยังได้มีการพาดพิงถึงพระ ราชมารชวลิตหลายพระองค์ ซึ่งเป็นที่คาดหมายว่าจะได้รับเลือกขึ้นเป็นกษัตริย์ในระบบการปกครองแบบ ใหม่ อันมีกษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) และในกลุ่มพระราช วงศ์ที่มีรายพระนามอยู่ในชานี้ ก็มี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตอยู่ด้วย ก็ยิ่ง เป็นการเพิ่มความไม่ไว้วางพระราชหฤทัยในกลุ่มทหารและกลุ่มพระราชมารชวลิตมากขึ้น นอกจากนี้ เหตุการณ์จากภายนอกอันได้แก่ มหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็ได้กลายมาเป็นเงื่อนไขสำคัญใน การตัดสินใจบทบาทของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตอย่างมาก เพียงด้วยเหตุที่พระองค์ เคยทรงศึกษาในประเทศเยอรมนีมานาน และทรงมีความสนิทสนมคุ้นเคยเป็นพิเศษกับพระเจ้าจอร์จที่ 5 แห่งเยอรมนี และบังเอิญที่ไทยต้องมาประกาศสงครามต่อเยอรมนีในมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ จึงทำให้พระองค์ทรงกลายเป็นที่เพ่งเล็งจากทุกฝ่าย และทรงได้รับข้อกล่าวหาว่าจะทรงเป็น ผู้นำในการกบฏต่อต้านบัลลังก์ ภายใต้การเกื้อหนุนจากเยอรมนีอยู่บ่อยครั้ง

แต่อย่างไรก็ตาม จากบทบาททางด้านทหารของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ วรพินิตดังกล่าวมา ก็แสดงให้เห็นได้อย่างค่อนข้างชัดเจนนว่า แม้เหตุการณ์แวดล้อมและปัจจัย

ต่าง ๆ รวมถึงกำลังทางทหารซึ่งมีอยู่พร้อมมูล ตลอดจนความนิยมเลื่อมใสของประชาชนที่มี
 ต่อพระองค์เป็นทุนอยู่อย่างมากแล้วนั้น จะเอื้ออำนวยให้พระองค์ทรงมีโอกาสเลือกที่จะดำเนิน
 การแสวงหาอำนาจ และช่วงชิงราชบัลลังก์ได้อย่างเต็มที่อย่างไรก็ตาม แต่พระองค์หาได้
 ทรงทำเช่นนั้นไม่ กลับทรงเคร่งครัดในหน้าที่อันพึงปฏิบัติตามตำแหน่งที่ทรงได้รับมากยิ่งขึ้น
 และทรงสามารถปฏิบัติได้อย่างที่จะหาข้อบกพร่องได้ยาก ซึ่งแม้จะมีข้อบกพร่องหลงเหลือ
 อยู่บ้าง ก็มีใ้ทรงปล่อยให้ผ่านไป จะทรงพยายามแก้จนสุดพระกำลัง และหากยังไม่ดีขึ้น
 ก็จะไม่ทรงแสดงน้ำพระทัยเป็นนักกีฬาปราบดาวยามึงคมลาออกจากตำแหน่งนั้น ๆ เพื่อเปิด
 โอกาสให้ผู้อื่นมีความสามารถมาปฏิบัติงานแทน ซึ่งก็มีพระราชกระแสรับสั่งให้ระงับทุกคราวไป
 จากพระกรณียกิจฉัน เข้มงวดและตรงไปตรงมาที่เอง ที่สร้างเสริมให้พระองค์ทรงมีอำนาจ
 ขอนเินทางการเมืองมากยิ่งขึ้นตามลำดับ ดังจะเห็นได้ว่า แม้ในช่วงที่ทรงมุ่งปฏิบัติงาน
 ทางด้านการทหารมาโดยตลอดตั้งแต่ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 6 จะเป็นช่วงที่
 พระองค์มิได้ทรงมีบทบาททางการเมืองโดยตรงแต่อย่างใดก็ตาม แต่เหตุการณ์แวดล้อมต่าง ๆ
 ประกอบกับความเคร่งครัดในหน้าที่รับผิดชอบของพระองค์โดยปราศจากการถือโอกาสแสวง
 หาพระอำนาจใ้เพิ่มมากขึ้นนี้เอง ที่เป็นเกราะคุ้มกัน และเป็นเครื่องสร้างเสริมพระอำนาจทาง
 การเมืองให้มากยิ่งขึ้นตามลำดับในเวลาต่อ ๆ มา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย